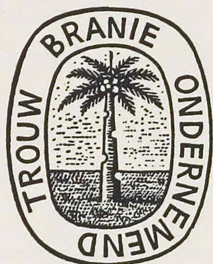
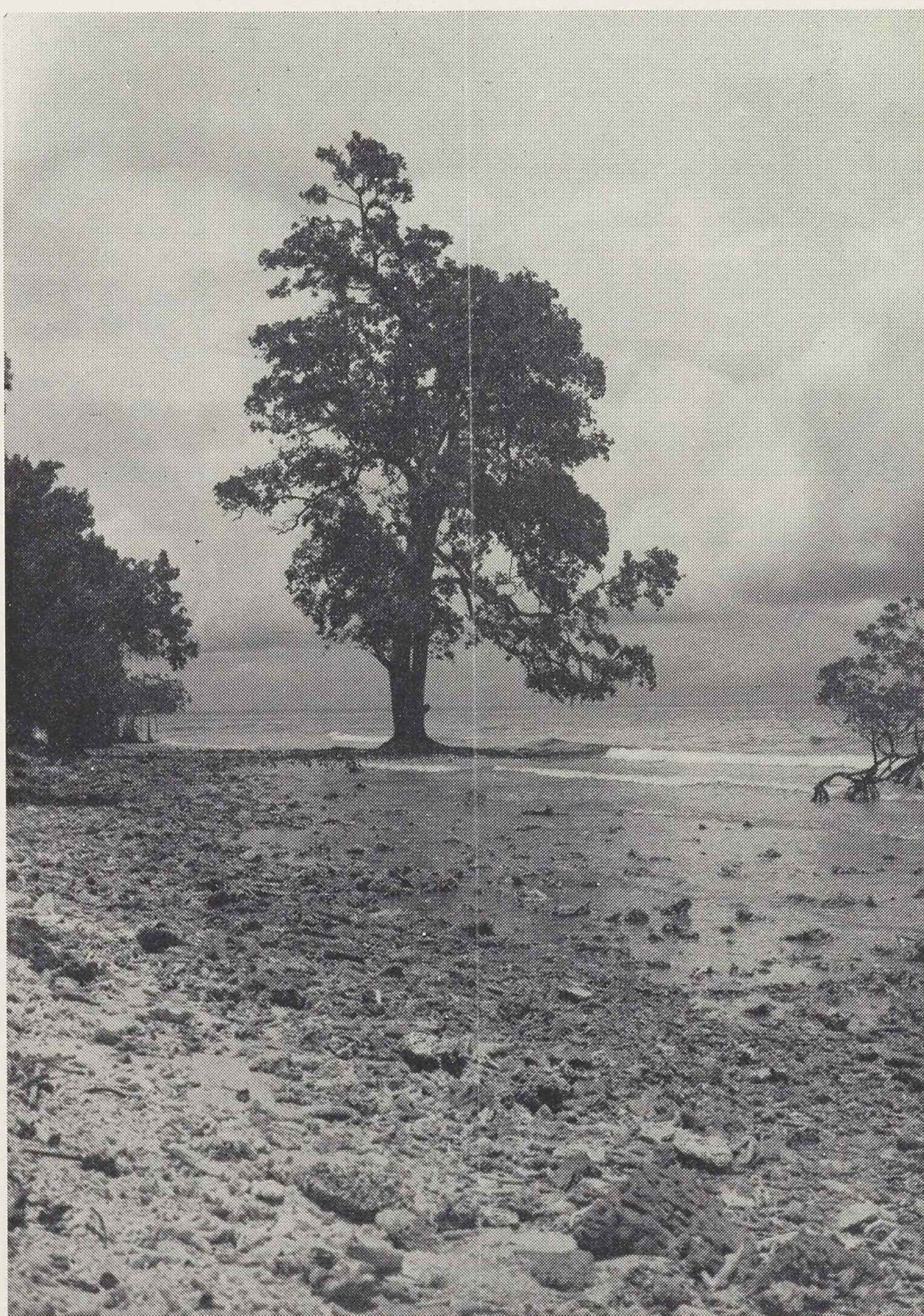
16e JAARGANG No. 3

15 AUGUSTUS 1971 - f 1.25

tong tong

HET ENIGE INDISCHE BLAD TER WERELD

BIJ DE VOORPLAAT

Groet naar de bergen

Hoe is die boom zo alleen komen te staan? Stond hij eerst temidden van andere bomen, die stuk voor stuk de strijd tegen de zee verloren hebben? Is het een jong, eigenwijs boompje geweest, opgegroeid uit een vér de zee in gevallen zaadje, dat zich nochtans niet heeft laten ontmoedigen, maar vechtend — dag in dag uit, nacht in nacht uit - opgegroeid is in isolement?

Zal de kustlijn verder terug wijken en de nu nog bestaande onzekere ,,schiereiland-verbinding" met het land binnenkort tóch ook weggeslagen worden en daardoor de laatste hoop van leven verkeken zijn? Of zal zich langzamerhand rondom de stam van de boom meer aarde aanspoelen en er op het laatst zelfs een begroeide uitloper van de kust ontstaan hier?

Dit is maar een momentopname in de Tijd, die zich reeds vele jaren terug begon te ontwikkelen. Misschien ook zal de boom betoel steeds verder groeien en sterker worden. Zodoende aarde verzamelend aan zijn voet voor zaden van zijn soort. En een tijd aanbreken van een nieuwe bosformatie waaraan nieuwe stranden ontluiken. Wij kunnen niet verder kijken in de toekomst. In feite kijken wij toch wel te angstig naar de samenpakkende wolken boven zee. Komt hier een nieuwe storm op, zó geweldig dat in één slag het lot van de boom bezegeld zal zijn?

U gelooft het niet, maar deze boom doet mij zó sterk denken aan de vele eenzame oude Indischgasten (vrouwen en mannen) van wie ik brieven krijg, of die ik op straat zie, dat ik besloten heb dit portret maar op het omslag van Tong Tong te zetten.

Hoe oud wordt De Oude Garde? Kan het met velen van ons gauw afgelopen zijn? Zijn er bittere jaren op komst, als wij denken aan de wrakker wordende economie? Of aan de toch wel erg verbrokkelende zeden van onze maatschappij? Of de onrustig pulserende politiek?

Is in feite de positie van menig oudgast niet zodanig dat ,,gewone mensen" ons als uitgerangeerd beschouwen? Als outsiders die tóch geen invloed hebben op de gang van zaken in de samenleving? Met andere woorden: ze kunnen even goed vandaag of morgen; heengaan; niemand heeft er roegie van... Ik geef toe dat ik mensen gekend heb, die dit lot zonder morren aanvaarden en die me eerlijk zeggen: ,,Als Onze Lieve Heer mórgen tegen me zegt: jouw beurt!, dan ga ik zonder me een seconde te bedenken!" Ja, zulke mensen bestaan.

Maar verreweg de meesten van de ,,Indische oudjes" **zijn** niet zo. Als ze dat verklein-uitgange,,tje" horen van ouwe**tje,** krullen hun lippen zich uitdagend en God hoort ze brommen: ,,Ze zullen me zó gemakkelijk niet krijgen!" Men moet hun eenzaamheid kennen (net zo los van alle andere mensen als de boom op de voorplaat) om te begrijpen dat dit ,,om de dooie dood" geen lege sombong is, maar inderdaad een vechtensparaatheid elke eenzame dag, elk uur en elke minuut opnieuw.

Want wie kan ze gadeslaan als ze in hun huis de zware trappen op klimmen? Als ze de loodzware vuilnisemmer naar buiten sjouwen? Bij weer en wind boodschappen doen? In hun stille huis in hun eentje naar de TV kijken zonder met een ander van gedachten te kunnen wisselen over wat ze zien? En wie weet wat er in hen omgaat als ze in de nacht wakker worden en niet weer in slaap kunnen vallen, en zinloze discussies onderhouden met Het Grote Vraagteken van de Dood of van het Leven?

Weetje, vooral op het eind van het leven, als de vormsom met érreg veel repeterende breuken nog steeds niet is opgelost", krijgt menig oud leven iets uitzichtloos, en dan moet je vertikt stevig in je schoenen staan om niet te capituleren. Altijd vrolijk ,,goed" te antwoorden als men vraagt hoe het gaat en of het ,,tegenwoordig met alles niet veel beter is dan vroeger".

Onze tempo doeloe is toch alleen maar verzónnen, denken ze......

*

De foto vertelt nog iets: de alleenstaande boom is kennelijk van een heel ander soort dan de lager en warrige rizoforen en mangroven van het kustbos links. Hij is eigenlijk ,, tegen wil en dank" een kandjeng besar van een andere natuur. Eigenlijk moet hij geen karang of modder hebben om op te staan, maar de humuslagen van gebergten. Maar wat wil je als het lot je ergens neersmijt waar je niet thuis hoort? Vergeet waar je voor geboren en bestemd bent, kerel, wat je alleen nog maar moet doen, is koppig je eigen bestaan vol houden, al sta je nóg zo hopeloos alleen en zonder toekomst.

Wel, in al zijn simpelheid doet die boom dat!

Herken je hem nou?

Geen rizofoor kent hem, al wonen ze bijna schouder aan schouder met hem. En zijn top kijkt dag in dag uit over de lage mangroven heen naar het licht lila bergprofiel aan de horizon. Tja. Zodat alleen in zijn verbeelding het Indonesische spreekwoord bestaat: ,,Asin laut, asem gunung!": hoe ver ook van elkander: ook het zout van de zee en het zuur van de bergen kunnen elkander vinden. Dat doen ze ook in dit leven van een boom in zee, wiens ziel de bergen héél ver in het land groet.

Tot zijn laatste levensdag.

Zo is de Indischman. Howgh!

T.R.

tong tong

ONAFH. IND. TIJDSCHR. — 16e JAARG. No. 3
Pr. Mauritsl. 36, Den Haag - Telegramadres: Tong Tong DenHaag - Tel. 070-54.55.00/54.55.01 - Giro 6685
Uitgave: Publ. en Handel Mij Tong Tong N.V.
Directie en Hoofdredactie: Tjalie Robinson.
2de Redacteur: G. H. Bartman, Willem Klooslaan 38, Eindhoven.
Eind-redacteur: Ch. Manders

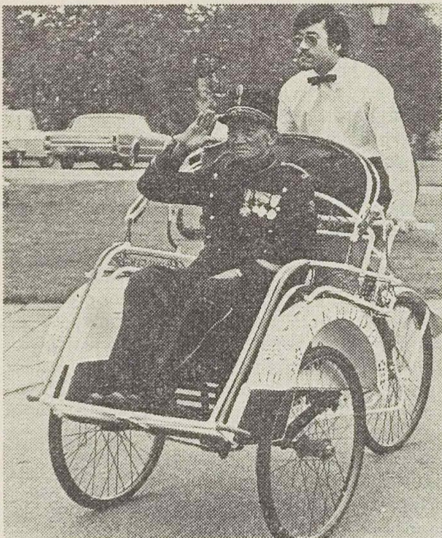
Verschijnt de 1ste en 15de van iedere maand. Prijs per nummer *f* 1,25. Abt. Nederl.: kwart. *f* 7,—; halfj. *f* 13,75; jaar *f* 27,50. Abt. Europa: jaar *f* 33,—. **Buiten Europa:** jaar *f* 38,—.
Abt. (per jaar en per luchtpost): Australië en Nw. Zeeland *f* 73,—; Indonesië *f* 68,—; Z.-Afrika en Z.-Amerika *f* 58,—; Canada en Ver. Staten *f* 48; Maleisië en India *f* 55,—; Suriname en Antillen *f* 48,—.

ZOEKT OP BASIS VAN DE NUTTIGE ERVARINGEN IN DE GORDEL VAN SMARAGD NIEUWE INTERESSEN IN NEDERLAND TE WEKKEN VOOR DE TROPENGORDEL.

*

De directie behoudt zich het recht voor hen die schadelijk geacht worden voor het welzijn van Tong Tong als abonnee te weigeren of af te voeren.

ALLE ABONNEMENTSGELDEN ZIJN BIJ VOORUITBETALING VERSCHULDIGD.
ADVERTENTIES KUNNEN ZONDER OPGAAF VAN REDENEN GEWEIGERD WORDEN.

Militair saluut

Ja ja ja, we hebben het gezien. Deze foto stond in het vorige nummer andersom, dus salueerde veteraan Kaligis LINKS! Zodra we de foto kregen van de clichéfabriek, merkten we de fout en hebben direct een goede cliché laten maken, maar door een vervelende onoplettendheid kwam tóch het verkeerde prentje in Tong Tong. Onze excuses aan "oldsoldier" Kaligis en aan Bronbeek, en aan een ieder die nog voelen kan dat een fout militair saluut ERG LELIJK is. Ook al behandelt heel Nederland alles wat militair is, stiefmoederlijk, Indischgasten van het oude tjap weten nog steeds wat militaire hormat is!

NIEUWTJE VAN SURABAJA

De Wonokromo-brug is nu helemaal klaar. De breedte (oorspronkelijk 16m) is nu 33½m; de lengte blijft 67m. In het midden heb je een scheidings strook met reusachtige potten (palmen). Elke helft is verdeeld in stroken voor voetgangers, langzaam- en snelverkeer. De kosten bedragen Rp. 42 miljoen nog niet meegerekend de 24 betonnen palen met TL-buizen.
Van het project Pasar-turi is pas klaar het hoofdgebouw, drie verdiepingen met een escalator. Dit hoofdgebouw beslaat nagenoeg het oude areaal, zeer modern (artistiek). Er zullen nog 2 bij-complexen komen, op de plaats die thans is ingenomen door gehuchtjes en krotjes in de omgeving. De officiële opening heeft al plaats gehad en wel op 21 juni jl.

UIT EEN BRIEF

Weet je Tjalie, wat je "Vreemd krantenbericht" noemde in TT 15 juli, pag. 4 en TT 1 aug. pag. 2 heeft hier te lande nogal deining veroorzaakt. Er werd zelfs een comité gevormd dat het zaakje voor belanghebbenden zou opknappen. Natuurlijk kwam er prompt een dementi van de Ned. Vertegenwoordiger. Je lah je rot!...

OPROEP AANDEELHOUDERS N.V. TONG TONG.

In verband met de gewijzigde wet op de Vennootschappen, verzoeken wij onze aandeelhouders dringend ons per briefkaart te melden:

— Uw naam en voorletters;
— Adres en woonplaats; en
— **Aantal** aandelen en nummers.

Te richten aan adres: Directie N.V. Tong Tong, Prins Mauritslaan 36, Den Haag.

Back pay

Weet U wat een geruststellende gedachte is? Dat de Nederlandse premier, de heer B. Biesheuvel nu volkomen op de hoogte is? Dat was hij vóór de verkiezingen van 28 april 1971 blijkbaar **niet.** Maar tijdens een bijeenkomst met verschillende mensen, heeft er één hem ingelicht.
Waar ging het over?
De heer Biesheuvel **dacht** dat de kwestie backpay aan ex KNIL-militairen, ambtenaren en particulieren over 40 maanden, uiteraard verhoogd met de rente op rente, enz., een **afgedane zaak** was!!!
Men heeft hem duidelijk gemaakt, dat **dit beslist niet het geval was!!!** Voorts dacht de heer Biesheuvel dat de eis tot uitbetaling maar gericht diende te worden aan de voormalige Nederlands-Indische Regering, omdat deze onafhankelijk kon handelen.
Dat is niet juist.

G. H. Bartman

Aldus onze redacteur G. H. Bartman. Het betreft hier een kwestie die door onze directeur Van der Lee in discussie werd gebracht tijdens een der verkiezingstoespraken van de heer Biesheuvel. Het is overigens best mogelijk dat de heer Biesheuvel inderdáád dacht (en denkt) dat deze kwestie is "afgedaan". Zoals met méér Indische "kwesties" het geval was, die eindeloos werden uitgesteld tot tenslotte het praatje gaat rouleren dat de kwestie is "afgedaan", "toetoep", of i.d. Maar in de heer v. d. Lee kan de Regering nog wel eens lastige, koppige volhouder vinden, die zich niet gemakkelijk laat "afdoen"...... Red.

Na eerst maandenlang onopgemerkt in onze Toko te hebben gelegen, zijn na de advertentie in Ting Ting de houten wajangkoppen in korte tijd geheel uitverkocht!
Inmiddels is een nieuwe voorraad in Indonesië besteld, maar daar het nog wel even zal duren, voordat deze gearriveerd is, verzoeken wij eventuele kopers geduld te willen hebben.

KEES VAN DORT

Zondag 8 augustus stierf na lang en moedig gedragen lijden onze goede vriend Kees van Dort. Hij behoorde al heel vroeg tot Tong Tong's gangmakers, hielp de Indische Culturele Kring opzetten, aan welks bestuur hij trouw en belangeloos meewerkte, en was tot zijn laatste levensdag administrateur van de Stichting Tong Tong. Ook de Pasar Malam heeft hij meegeholpen uit de grond te stampen en helpen grootmaken.

Een bescheiden figuur van nature, deed hij veel van zijn werk bijkans onopgemerkt; als echte Hollandse jongen die nooit Indonesië gezien had begreep hij nochtans het Indische leven met al zijn vreugden en verdrietelijkheden als weinig anderen. De dood heeft hem vroeg opgeeist, pas 46 jaren oud, maar in vijftien jaren heeft hij méér voor de Indische groep rondom Tong Tong gedaan dan welke Indischman ook.

"Nobody knows the troubles he has seen", maar hij droeg ze met geduld, vergevingsgezindheid en ongebroken trouw. Saluut, Kees, Saluut!

ATTENTIE!

Wij maken onze lezers erop attent, dat in verband met de omzetting van ons expeditiesysteem de eerste weken nog moeilijkheden met de prompte bezorging zullen kunnen voorkomen.

Al hebben we (door gebrek aan tijd) weinig contact met de Stichting Pa van der Steur te Djakarta, die flink door de Bond van Oud Steurtjes (BOS) gesteund wordt en waar ook uit onze Bruine Bus graag aan "geofferd" wordt, telkens komen er toch nieuwtjes uit Indonesië, die bewijzen dat het gesticht floreert en onder leiding van zijn actieve voorzitter Bram Bernard ook buiten de muren van het tehuis bekendheid geniet.

Goddank zijn de ouwe tijden van gestichtsuniformen en strenge afzondering voorbij. Moderne weeskinderen leven als ieder normaal gezinskind. Hier een gramofoonplaat (LP) waarop nummertjes van zang en angkloengmuziek en ook nog een bekende zangeres, Anita Turisa. Maar wij zijn vooral geinteresseerd in het zang- en angkloenggezelschapje van Pa van der Steur's gesticht: de eerste drie rijen jongedames. De achterste rij wordt gevormd door het koor Ati Soetji. Dus niet meer de gestichtspresentatie apart, maar samen met andere muzikale groepen.

Zulks bericht doet ons Bruine Bus-hart goed! We wensen de meisjes nog graag meer successen toe. De palat wordt in Indonesië in de handel gebracht door Remaco. Wij doen moeite om een aantal platen hier te halen.

Ongeveer twee weken na Haar staatsiebezoek verschijnt 't kleurenboek „Koningin Juliana in Indonesie", samenstelling J. P. M. van Elswijk. 150 zwart-wit foto's en 16 kleurenfoto's Aanbiedingsprijs *f* 9,90 Laat nu een exemplaar reserveren, de eerste oplage zal zo uitverkocht zijn!

„SELAMATAN IN KOLAKA"

Wil inzender van het verhaal onder bovenstaande titel ons schrijven wie dat artikel geschreven heeft? Please, zo spoedig mogelijk.

En willen ALLE inzenders van copy deze copy ook ALTIJD apart signeren. Het begeleidend schrijven ondertekenen is NIET GENOEG. Want dat briefje, waar vaak ook bestellingen of afrekeningen op staan, verhuizen vaak naar andere afdelingen op ons kantoor en kunnen verlegd raken. Ook wil het inzenden van copy niet zeggen dat de copy ook van de inzender is. Kan afkomstig zijn van een ander. Voortaan aan denken, ja?

Bij bestellingen van de oude boeken, niet direct de giro overmaken. Er is in de meeste gevallen maar 1 exemplaar in voorraad en misschien is een ander U net voor geweest! Dus bestelling per briefkaart, betaling na ontvangst!

„Pembajan Taoe Baek Nja"

Soms krijgt de toko van ons bestellingen door en is over de afrekening gezegd: „Pembajaran taoe baek nja". Wat zoals u weet betekent: de betaling rekent uzelf wel het best voor me uit.

Zo'n kort zinnetje is voor ons geen probleem. Ook omdat het eventuele problemen juist opruimt! Maar u snapt ook wel dat onze kassier die de bestellingen en giro's in het kasboek moet verwerken, soms letterlijk met zijn oren staat te klapperen. De heer Aardse is nooit in Indië geweest en verstaat geen woord Maleis, Indonesisch of één van de vele dialecten die zo lekker spontaan in onze correcpondentie leven.

Helaas is hij met vertalingen alleen niet genoeg geholpen, want van onze Indische „ambiance" ook in geldzaken, snapt hij geen lor. Zulke aantekeningen op een giro als „de rest hou maar" of soms hele geldsbedragen om er vrij over te beschikken voor elk gewenst doel, bezorgen hem eindeloze piekerans, want hoe weten wij nou wat die meneer wil. Of: „op zo'n manier kan je wel de gekste cijfers opgeven!"

Hoe dan ook, hij begrijpt wel dat Indische mensen onder mekaar blij zijn van elke soesah af te zijn, omdat de ander dat wel naar beste weten regelt, maar tja! dan gaat alle precisie verloren. En erger: op zo'n manier kan je de mensen wel van álles voorrekenen! Soms komt er voor een bestelling van pakweg vijftig gulden een honderdje binnen, keurig verwerkt in een precies optellinkje en die rest van *f* 50,— is „voor sedekah"! Dan gaat er een applausje op en er wordt meteen „gesedekaht": een lemper en een glaasje stroop voor iedereen, en de rest „voor boeboer ketan item volgende keer"...

Een een andere keer leren wij uit een brief dat een Indischman ergens in Indonesië erg „kedjepit" zit of ziek is. Dan gaat er een vijftigje naar toe. Of kunnen wij hier in Holland een gratis abonnement weggeven aan een oud-abonnee, die nu betoel het abonnement niet meer betalen kan. „Wordt dat wel gecontroleerd?"... Waarom zou dat MOETEN?

Veel mensen beseffen niet dat juist dat akelige preciese boekhouden tot de laatste cent ons eigenlijk alle menselijkheid ontneemt. Dat het GOED is dat er voortdurend bij Tong Tong allerlei spelingen blijven bestaan. Dat het een dwangbuis in het leven MINDER is. En dat deze leefwijze filosofischer en natuurlijker is, omdat immers ook het Leven zelf ons beurtelings wat cadeau doet of afneemt en ons dus beurtelings milder of vergevensgezinder maakt.

Te deksel! Wij zijn toch geen kruideniers of telmachines onder elkaar? Maar vrienden en mensen! Misschien vraagt een enkele zich af of al die gratis abonnementen niet erg oplopen. Wel, wat zou u doen met zo'n gratis abonnement? Natuurlijk dadelijk opheffen als het weer beter gaat antwoordt u! Precies, en dat gebeurt ook bij Tong Tong! Er is geen omkijken meer naar, betoel!

En als iemand zó in de put zit dat hij gratis abonnee blijft, wel, dan heeft hij u, lezers, met uw verhalen hard nodig in zijn benardheid, want hij blijft onze „adik"...

T.R.

Orientatie

In gesprekken in Indische kringen hoor ik nogal eens de klacht dat buiten de Tong Tong kring elke Indische activiteit sterft. Dat er geen Indische boeken verschijnen; dat er in bladen geen Indische artikelen worden gepubliceerd, dat over het geheel op elk publiciteitsgebied Indische belangstelling ontbreekt. Dat de Indische groep buiten Tong Tong gewoonweg niet bestaat! Of zoals een ex-planter onlangs nog gromde: "alleen als ze vreten, weten ze wat Indisch is!" En als men er wat langer over nadenkt: het is gewoon wáár ook!

Inderdaad: hoor je b.v. in redevoeringen van de Kamers, in beschouwingen over handel, architectuur, literatuur, historie, tropische cultures zelfs, ooit het woord Indië vallen? Wanneer spreken hoofdartikelen over Indië of Indisch? Bestaat dit alles - tropisch Nederland van vier eeuwen plus een volksgroep van 300.000 zielen vandaag dan helemaal niet meer?

Kort en goed: **wil** men niet of **kan** men er niet aan denken? Zo één van de twee waar is: "Waarom?"

Het antwoord is heel eenvoudig: omdat "Indisch" synoniem is met „koloniaal" in de gedachten van de doorsnee Nederlander (dus ook de niet-socialist). Omdat derhalve denken en praten over Indië neerkomt op anti-koloniaal schelden. En er is - eventueel hoe gerechtvaardigd ook, niets zó stomvervelend als alleen maar eentonig schelden over hetzelfde onderwerp. Verder kent men Indië niet. En leert van Indonesië niets.

Het KLIMAAT voor Indisch denken en leven ontbreekt.

Men zou eventueel denken dat alleen een deel van het Nederlandse volk socialistisch is, dus de rechtse en liberale delen toch niets of weinig hebben tegen alles wat Indisch is. Dat is een FOUTE veronderstelling. Ook rechtse en liberale groepen zien onze Indische historie als koloniaal sec. DaarNAAST ontbreekt elke cultuur-historische kennis van Oud Indië. Die verder ook bij de socialistische spreker over Indië ontbreekt. Hier is overigens het karakter van de opinies "scheldend"; beschikkend over practisch uitsluitend hatelijke opmerkingen, waartegen zelfs verweer gewoon vervelend is.

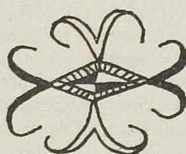
Niet alleen bij Tjalie, maar bij zowat élke Indischman sterft op zo'n manier elk verlangen naar nederlands contact over voorbije of hedendaagse zaken totaal uit. En aangezien het totaliter ontbreekt aan sympathisanten voor Indische onderwerpen, sterft ELK contact op deze manier uit.

Wat ons alleen nog verbaast is de hardnekkigheid van de domheid en harteloosheid waarmee b.v. ook z.g. neutrale dag- en weekbladen hun kolommen blijven open stellen voor anti-koloniale copy - ook in de "Ingezonden rubrieken -, terwijl men b.v. t.a.v. Duitsland vaak al zegt: tot zover; nu genoeg. Nee hoor, wat betreft onze Indische historie mag zelfs de grootste domoor altijd zijn mond openzetten. In van studentenbladen en culturele tijdschriften af tot de saaiste buurtbladen toe. Het is nu eenmaal een typisch Nederlands "noblesse oblige" blijkbaar, want linkse groeperingen in Engeland, Frankrijk, België zijn op dit punt intelligenter of althans frisser (daar heeft men van dat ene soort antikoloniale gezwets al lang genoeg).

Overigens, van **welke kant ook** men dit typisch Nederlandse volksvermaak bekijkt, de onbegrijpelijkheid valt zelfs het eenvoudigste lekenverstand op. Men kan b.v. denken: **elk** kolonialisme blijft fout, zowel in het verleden als in de toekomst. Maar dan moet men toch ook iets strenger zijn t.o.v. de twee grootste koloniale machten van heden en toekomst: Rusland en China. Maar nee hoor, hier maakt iedereen nederig „chapeau-bas". Wat een slavennaturen! Men kan verder desnoods zeggen dat **rancune** nu eenmaal altijd voorbij alle vormen van redelijkheid denkt. Maar wat dan te denken van Indonesië dat zijn oude vriendschappen met Nederland herstelt, terwijl de Nederlander zelf a.h.w. in „een gat in de lucht" rancuneus blijft!

Trouwens, die hele anti-koloniale houding, die ridderlijk **schijnt**, is in feite leeg en harteloos als je daarnaast constateert dat het „scheldmannetje" van het gevoelsleven van zowel Indischman als Indonesiër geen spat afweet, want anders zou zijn sympathie voor alles wat menselijk en subtiel is, door hem zó onthouden worden, dat hij bij andere gelegenheden minder hard zou zijn. Maar niets hoor, heel gemoedelijk zet men zich handenwrijvend met een kop koffie aan de typmachine neer en begint "frisch und fröhlich" er op los te schelden. Daar ziet men **hetzelfde soort** schelden in als van mensen die negers voortdurend naroepen dat ze zwart zijn, chinezen dat ze geel zijn en joden dat ze jood zijn. M.a.w. het is een stereotype afstandneming van **lagere** volksklassen; niets aan te doen.

Is het dan te verwonderen dat de Indischman zich buiten **alles** opstelt met de gedachte: "Val dan maar dood!" En liever zwijgzaam in zijn milieu blijft? Het ergste van alles is namelijk dat b.v. de politieke en sociale verstarring zo volslagen dood is! Zelfs in de zogenaamde progressieve kringen wordt alleen het bestaande maatschappelijk patroon geaccentueerd en verder versteend.

Tevergeefs zoekt men naar tekenen van leven. In Frankrijk kan je nog een progressief schilderij tegenkomen dat heet "L'Idole perdue dans la Société Socialiste", vindt men op het terrein van de filosofie pogingen om een Derde Weg te vinden om te ontkomen aan de (vaak fatale) dwang van het Absoluut Alternatief (óf het ene óf het andere, maar geen Derde mogelijkheid.)

Een zij-terrein, de levenswaarden van de mengbloed, wordt in één moeite door samen met het kolonialisme afgegrendeld. Nog steeds moet de Indo alleen maar óf helemaal Hollander óf helemaal Indonesiër zijn. Terwijl de moderne cultureel de nieuwe waarden van de mestizo in Zuid en Midden Amerika steeds beter leert kennen. En terwijl de Europeaan met een verder ziende blik zich nu al afvraagt: welke nieuwe meng-figuren ontstaan in het "van vreemde smetten vrije Europa" nu er al miljoenen gastarbeiders hier leven? Hoe verder we opschieten in de tijd, hoe nadrukkelijker diverse "Indische structuren" tot een eigen nieuw leven komen in Europa. En Nederland (druk bezig met zijn anti-kolonialisme) ziet het niet...

T.R.

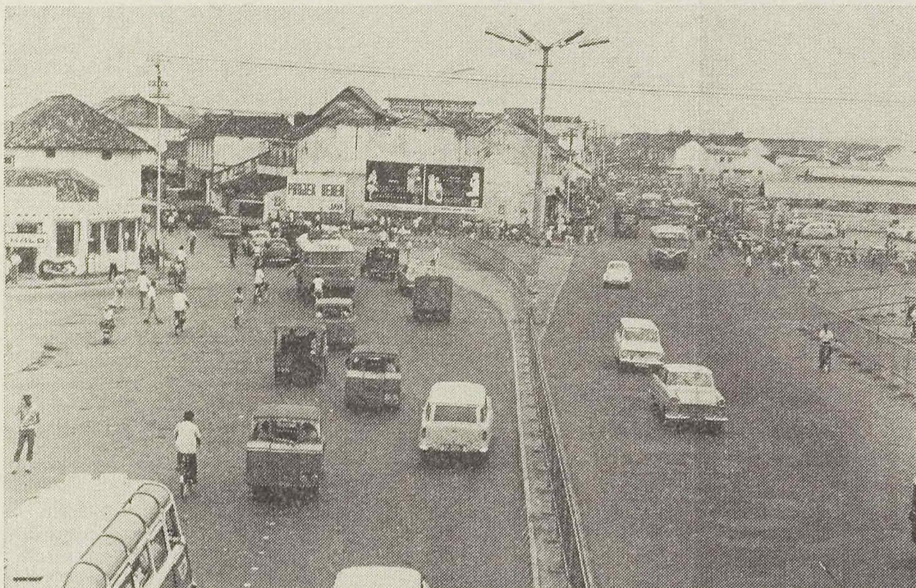

Met de tijd mee, ook in modern Indonesië. Ook al gaat het om die ouwe dikzak van een Semar, hij zal voor "segala matjam makanan" ook wel behoefte hebben aan obats voor een betere spijsvertering, waarvoor dan in Indonesische apotheken o.m. reclame wordt gemaakt voor het Hoechst-fabrikaat "Festal".

Loh! Is het wérkelijk nodig? In onze tijd werd er toch nooit gevraagd naar obats om de spijsvertering te bevorderen? Of gold lalap van papaja-bladeren als bevorderaar van de spijsvertering? Wie weet hier meer van? Denk maar aan weelderige maaltijden "toen froeher" en wat werd er toen aanbevolen? Wij herinneren ons niets.

De Onstervelijke Anak Betawi (I)

Benjamin vertolkt heimwee naar oude bataviase humor

Het oude Pasar Senen dat nu geheel verdwenen is en heeft plaatsgemaakt voor een kolossale "schoenendoos" van verscheidene verdiepingen. Toch wordt in het nieuwe Senen beslist het oude Betawies nog gesproken van dit oude Senen, dat vele lezers nog kennen van zijn fantastische pasar met ongetelde heerlijkheden, van roedjak toemboek af van Kepoeh en manjar goreng van Gang Tjap Go Keng tot de vele satésoorten van Tanah Tinggi.

In Indonesië heeft sinds de jaarwisseling een nieuw tijdschrift zijn intrede gedaan, het weekblad „Tempo", dat zowel naar uiterlijk als naar redactievoering aan het Amerikaanse weekblad „Time" doet denken. Wat ons (in tegenstelling tot de meeste dag- en weekbladen in Indonesië) plezier doet, is de grote belangstelling van „Tempo" voor maatschappelijke levensvormen. Waardoor de hedendaagse mens en burger in Indonesië in een duidelijker gestalte voor ons zichtbaar worden.

Ter illustratie geven wij de vertaling van het „omslag-artikel" van het nummer van 5 juni j.l., dat de hedendaagse Djakartase burgerij in zijn ontspanning en vermaak voor ons schildert en . . . tot onze verrassing komt hier de „Anak Betawi" tevoorschijn! Het artikel is om tientallen redenen aandachtige studie meer dan waard. In de citaten van liedjes herkent men direct de typische Betawise e, die dus meestal uitgesproken wordt als è en soms als een langgerekte toonloze e.

Het werd door drs. Pernis met veel plezier vertaald.

Red.

Van de echte „orang Betawi" zijn er niet veel meer over. Het moderne Djakarta expandeert, het loopt propvol mensen, de gemoedelijkheid gaat verloren. Door het proces van de metropolitanisatie drukt Djakarta zijn Bataviase verleden weg naar de „pinggiran", de ommelanden, de randkampongs, en dreigt het totaal te vernietigen. De deleman van Sami'un [1]) (nader te bespreken figuur uit het toneelstuk Njai Dasima) is praktisch verdwenen. De **helitjak** (gehuurde helicopter) doet z'n intrede. Blinde toekang pidjit worden vervangen door stoombaden en **massage.** De waroeng van empok l'it verdwijnt in het donker als het licht van de nachtclub uitbundig schijnt. Op de wegen begint het traditionele hoofddeksel, de kopiah of petji het af te leggen tegen de lange haardracht, de „ramboet gondrong", terwijl de wijde zwarte baadjes alleen worden gebruikt door de lénong (volkstoneel-)-spelers in de „preman"-stukken, d.w.z. in stukken met figuren uit een eenvoudig, niet ambtelijk, niet hof-milieu. De kain en de keroedoeng (hoofddoek van moslimse vrouwen) zie je niet meer. Het is nu mini of „tjoetbrai" [2]) wat de klok slaat. Niettemin is 't na zoveel tientallen jaren zó dat, hoewel Djakarta aan 't veranderen is zoals bezongen werd in het liedje „Djakarta mengalami perubahan", dat populair was in de jaren '50, er toch nog restanten van de Bataviase [3]) geest voortleven. Dat is althans het geval op het toneel en voor de microfoon.

't Begon eigenlijk medio november 1968. Het openluchttheater Pusat Kesenian Djakarta (het nog nieuwe kunstcentrum) liep vol met mensen die naar de lénong kwamen kijken, en wel naar het stuk **Njai Dasima,** dat in de Engelse tijd speelt. 't Is niet te zeggen, waarom het tragische verhaal van deze vrouw, die de „njai" van een Engelsman was, plotseling weer het publiek boeide. De mensen kwamen niet alleen uit de rand-kampongs, waar de lenong, een genre van het Bataviase volkstoneel, nog 12 van de 24 uur als een deel van het leven wordt beschouwd. Er kwamen ook nieuwelingen, die alleen Djakartanen waren, omdat ze toevallig zo stonden ingeschreven in het bevolkingsregister. Sindsdien herleeft als 't ware het „Betawi" van vroeger weer. Niet alleen S. M. Ardan, de bekende auteur van korte verhalen in het Bataviaas dialect, maar ook kunstenaars en andere belangstellenden stroomden in drommen naar de lénong.

Na de **Njai Dasima**-opvoering op 16 november 1968 bleef het Bataviase volkstoneel bijna elke maand een attractie en waren alle stoelen volledig bezet. Zo werden tot mei 1971 ongeveer 25 stukken opgevoerd. Interessant is in dit verband de mening van Sumantri Sastrosuwondo, d.i. de secretaris van de Lembaga Pendidikan Kesenian Djakarta (Stichting voor de toneelopleidingen, met inbegrip van wajang en gamelan). Sumantri is evenals D. Djajakusuma actief betrokken bij het doen herleven van de lénong. Hij zei daarover: „De belangstelling ervoor neemt nog steeds toe. Het zijn nu niet alleen meer de kampongmensen, die vaste toeschouwers zijn bij de lénong, maar ook ontwikkelden".

De jager en Benjamin

Intussen breidde de invloed van de lénong zich uit tot andere toneelgenres. Het moderne Indonesische theater, dat zich altijd openstelt voor allerlei invloeden en erop bedacht is nieuwe uitdrukkingsvormen te zoeken, zag plotseling het volkstoneel als bron van inspiratie, o.a de lénong. Zo is het door Arifin C. Noer vertaalde drama **De dappere jager** al eens gespeeld in lénongstijl en met succes. In het toneelstuk **Kapai Kapai** komen ook originele Bataviase elementen voor. Daarnaast trekt de aandacht wat er in de filmwereld gebeurt: Oud Bataviase verhalen vonden daar ineens opvallend veel aftrek, iets wat voordien nooit gebeurd was tot Wim Umboh in 1967 schreef: **Matjan Kemajoran.** Daarna ontstond **Si Djampang** van Lilik Sudjijo, **Dasima dan Sami'un** door Hasmanan, en niet te vergeten **Si Pitung** door Nawi Ismail. Boven dit alles uit ontstond Benjamin. Zijn roem steeg raketachtig snel, met als lanceerbasis: Een groot aantal grammofoonplaten en cassetterecorders.

Deze 31-jarige man is een echte Bataviaan, d.w.z. dat hij geboren is in de kampong Bugis op Kemajoran. Waarschijnlijk kan hij één van de belangrijkste zangers worden genoemd in het huidige Indonesië. Zijn „bedrijfskapitaal" is: Een gave stem tussen bariton en bas, een vlotte, makkelijke manier van praten en liedjes, die wel ongeveer als origineel Bataviaas kunnen worden bestempeld. Misschien is het overdreven om hem voor te stellen als een **renaissance**-figuur van het oude Batavia. Misschien vindt hij op 't ogenblik zoveel aftrek, omdat het net een tijd is waarin liedjes in Bataviaas dialect in de smaak vallen.

Mogelijk zal hij over 2 of 3 jaar uit de circulatie raken en uit de wereld van de grammofoonplaten verdwijnen zoals dat meestal gaat met gevierde zangers. Niettemin is hij er zich althans van bewust — zij het op zijn eigen niet al te bewonderenswaardige manier — dat zijn voornaamste motief is om te zingen zoals een Bataviaan zingt. Hij zegt wel eens, dat nog velen de originele liedjes beschouwen als „kampongachtig". En zijn conclusie is: „Daarom wil men liever plagiëren". Hij voegt eraan toe, dat djiplakken (plagiaat) tegenwoordig „wel heel riskant is", en hij zegt snuivend: „Makkelijk genoeg, als je alleen maar djiplakt (gapt) van een ander".

Sekarang pade lupe
Orang maen rebane
Dipake maenan anak Betawi
dimane-mane

(Tegenwoordig kunnen de mensen
Niet meer rebana (tamboerijn) spelen
Vergeten zijn ze hoe de Batavianen
speelden
Overal)

Sekarang laen lagi
Djaman udeh berobe
Jang mude mudaan jang tue bangke
nggak kire-kire

Het is nu allemaal anders
De tijd is veranderd
Zowel de jongeren als de ouderen
't Doet er niet toe

Panggil band buat peste
Nggak lupe pake dangse
Brang-breng-brong kuping kite
djadi pengeng
A'dju bille ...

Ze roepen een band voor het feest
Ze vergeten niet erbij te dansen in paren
Pats-pets-pots, je oren gaan ervan tuiten
Grote genade!

Lilis en Bing

Dat wil niet zeggen, dat Benjamin meteen een origineel zanger werd. S. M. Ardan, die niet alleen voor de lénong, maar ook voor de liedjes belangstelling heeft, zei ervan: „Het ontstaan van liedjes met Bataviaas cachet is niet begonnen met het bekende **Si Djampang** van Benjamin. Vóór Ben was Lilis Surjani er al. Met haar [4]) xylofoonensemble — een aantrekkelijke combinatie van gambang en een elektronisch instrument — zong Lilis de pantoen „Hudjan gerimis" (Motregen). Maar deze popzangeres, die even was teruggekeerd naar de Bataviase volksliedjes, is er spoedig weer van afgestapt. Haar stem, die ze veranderde om te antwoorden op „mpok, kembangnje djatoh" (vrouw, uw bloem valt) heeft een ander terrein gekozen, nadat ze even veel bewondering oogstte. „Dat van het madunorkest" [5]) zegt Ardan.

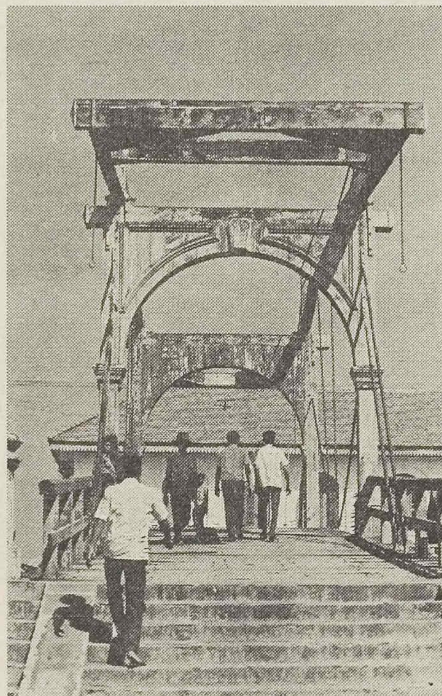
Daarna trad Benjamin op samen met Rita Sahara, met Rossy, met Ida Rojani of alleen. Met z'n optreden vulde hij een leemte. Toen het liedje Si Djampang bekendheid kreeg, dachten de mensen eerst dat Bing Slamet het zong. Dat was niet zo. Maar Ben lijkt wel op Bing Slamet. In zekere zin is Ben ook de leerling van Bing. In 't begin hield hij zich een beetje op de achtergrond, om later naar voren te treden", zegt Bing Slamet, die sinds enige tijd op de voet werd gevolgd door Benjamin, „maar daarna pousseerde ik hem: Hij maakte snel naam. Dat doet mij veel plezier".

Waarschijnlijk doet het Bing Slamet ook plezier, dat zijn leerling Ben nu z'n stem en keelspieren begint te ontwikkelen met een eigen persoonlijkheid. Natuurlijk ligt Benjamins specialiteit geheel in het Bataviase cachet van zijn liedjes. Weliswaar zijn er nog andere zangers in Bataviaas dialect zoals bijv. Rachmat Kartolo, die ook prettig is om te horen. Maar Benjamin heeft een humor die als 't ware rechtstreeks uit zijn buik en z'n hart komt. En die humor is de Bataviase humor, die nog voortleeft in de kampongs, waar de echte lénong nog opgevoerd wordt.

Onverwachte uitvallen

In de lénong heeft de humor één hoofdkenmerk: Het is helemaal „mondelinge humor". De toon en zinsmelodie is belangrijker dan de woordschikking, want een en dezelfde zin kan een verschillend effect hebben, als hij met een andere intonatie wordt uitgesproken. Bij zulk een humor is spontaniteit een onmisbare voorwaarde. Het gaat hier vooral om de vrijheid om uit z'n slof te schieten en plotseling iets in het midden te kunnen brengen. Ardan zegt, dat het kenmerk van de Bataviase liedjes is de onverwachte uitvallen (sengga'an eigenlijk: snauwen) erin. In die uitvallen ligt inderdaad het geheim van de komiek Benjamin. De liedjes van Benjamin zouden maar vlak zijn, als hij ze niet afwisselde met praatjes, soms met gemopper, soms met geleuter. Het twistgesprek tussen vader en dochter in **Het gedwongen huwelijk** (de vader is Benjamin en het meisje is Rossy) wordt gelardeerd met kregelige opmerkingen als: „Dikit2 tjinte, djikit2 tjinte! Lu boleh gegares tu tjinte! (Telkens weer kom je met praatjes over de liefde, altijd maar weer de liefde! Je kunt de liefde opvreten voor mijn part! Of hij zegt: „Sekarang pinter ngebalikin, je? Entar gue geprak ame sapu, lu!" (Je bent knap in draaierijen, he?! Straks geef ik je met de bezem er van langs).

Er is een bepaalde boze toon in die zin. Gewone burgers, rampokkers en wakers in lenong-stukken gebruiken vaak zulke boosexpressieve zinnen. Zo bijv. in het nu al beroemd geworden dreigement. „Gua selot entar njawe lu" (Ik doe zometeen je ziel op slot, d.w.z. ik draai je de nek om). Dit is kennelijk ook iets karakteristieks in de context van Bataviase humor met zijn intieme kampongachtige achtergrond, wel beleefd, maar nooit in kromo inggil (meest beleefde hoftaal): De geplaatste opmerkingen klinken grof, maar ze zijn plastisch en ad rem, en maken ineens een grappige indruk. Deze grofheid hoort echter bij het spel, zonder boosaardigheid. De lenong en Benjamin herinneren er ons aan, dat ook grove manieren van praten grappig kunnen zijn: Schelmen als Bang Puase drukken zich zo uit in een humoristische context. De toeschouwers bij de lenong weten dat alles maar spel is, alles is alleen maar om te lachen, en de booswichten op het toneel wordt alles vergeven. De grens tussen tragedie en komedie, die in het westen bekend is, is in Indonesië onbekend. **Njai Dasima** is zielig, maar de djago Sami'un is tegelijk schelms.

Dit bruggetje, op Kali Besar, stammend uit het oudste Batavia, markeert een typisch oud Betawies gebied dat zich uitstrekt van Roa Malaka en Kalimati in het Noorden tot Manggabesar en Gang Petasan in het Zuiden, een eindeloos boeiend zwerfterrein voor elke straatslijper. En die waren er banjak in het vooroorlogse Betawie van allerlei ras en mengras, die allemaal maar één taal spraken (nu nog in gebruik bij Benjamin en Bing Slamet) met die typische è: "Kemanè, Boeng!" "Kesanèè!"

Zo ook als Badoet, de aanbeden perkoetoet (tortel) van Benjamin doodgaat, niet door gebrek aan vogelzaad, maar aangevallen door een kat. Aan het eind van het geslaagde liedje, dat goed in het gehoor valt, beweegt Benjamin zich snel tussen schrik en kalmte:

Badut - hei kutjing
Jaaah, Badut ditubruk kutjing
Badut!?
Mati Badut
Nasib lu Badut [6]).

Badut - hé die rotkat!
Verdorie Badoet is gegrepen door de kat
Badoet!?
Badoet is dood
't Moest zo zijn, zo ga je naar de bliksem toe, Badoet.

Benjamins stem klinkt hierbij niet droevig. De toehoorders schieten erbij evengoed in de lach. Het kan allemaal niet al te serieus worden genomen.

Koentilanak [7])

In dit verband bezien valt 't op, dat de liedjes van Benjamin, die voor een belangrijk deel bestaan uit anecdoten, altijd een loopje nemen met het lot Dit is natuurlijk geen monopolie van de Batavianen. Charlie Chaplin en Buster Keaton deden hetzelfde in de gouden tijd van de grappige stomme films. Wel opmerkelijk is, dat Benjamin 't niet allemaal zwijgend doet. Hij zingt. Hij praat. Hij geeft de gebeurtenissen weer met muzikale begeleiding. Die gebeurtenissen zijn soms heel onbeduidend, bijna nonsensicaal zoals in het liedje **Takut** (Bang). In het hier bedoelde verhaaltje komt Ben een koppige koentilanak tegen en slaat „kalang kabutan" (holderdebolder) op de vlucht tot hij ten slotte Hamidan ontmoet. Soms is de vertelde anecdote grappig wegens de pech die een ander treft, al gaat 't een beetje wreed toe. Zo bijv. als Ben gaat kijken naar de **ondel2**, d.i. een Bataviase volksvertoning te vergelijken met de reog (reuzenmommen) van Ponorogo. Een toeschouwer legt voor de lol een brandende peuk op het hoofd van een speler.

Tangan iseng djailin
kepale anak ondel2
ditaroin puntungan
rambut kebakaran

Met de hand wordt pesterig
op het hoofd van de ondel2-speler
een brandende peuk gelegd
zodat z'n haar verbrandt.

Anak ondel2 djedjingkrakan
kraak
Kepalenje njale bekobaran
wuur
Njang ngarak pade kebingungan
nguung
Disiramin aer tjomberan, bjuur
(Horee, horee, kotjak, 'palenje litjin horee!!)

De ondel2-speler huppelt
kraak
Zijn hoofd vat vlam
floep
De mensen die hem in optocht vergezellen raken verbijsterd, oei
Ze plenzen er water uit de goot over, tjoep (Hoera, wat een lol, 't haar is glad van z'n hoofd gebrand, hoera!!)

Hoewel men zich kan indenken welk een paniek er gezaaid wordt door dat vlam vattende haar, zodat het met gootwater moet worden geblust, brengen woorden als kraak, wuur, nguung en bjuur humor in de paniek. Intussen speelt de muziek lustig door, vooruit wat kan 't schelen.

Een beetje op dit **ondel2** lijkt **Main Pandjat2an.** In dit liedje wordt verteld van een wedstrijd in het beklimmen van een gladde pinang-stam, waar bovenaan prijzen zijn gehangen — een attractie die nog vaak georganiseerd wordt op 17 augustus. Dit keer wordt het droeve lot van si Mamat verteld. Deze jongen lukt het om tot in de top te klimmen, en het lukt hem de kain bovenin te grijpen, maar

Kegirangan sampe lupe
Lepas tangan due-duenje
Tangan singkel pate ige.

Hij is zo in z'n sas dat hij niet oplet
Z'n beide handen laten los
Z'n hand zwikt om en hij breekt een rib.
Mamat valt, „kelenger due"
(raakt in zwijm [8]).
Maar niet lang.
„Untung ade babe gue disemburin die ketawe" (Gelukkig was mijn vader erbij, die hem besprenkelde, waarna hij weer lachte).

Het bijzondere in dit liedje is niet alleen de anecdote. Main pandjat2an is eigenlijk een parodie op de rock-liedjes: Benjamin zingt in een cadans die precies is die van Bill Halley & his Comets en met een even geestdriftige stem bootst hij het ritme van de „alligator" na met „bangke lemes" (het verdronken lijk) en terasi garem" (trassi met zout). Maar in dit liedje blijft het niet bij een parodie. In een rock-sfeer, tevens een sfeer waarin het publiek enthousiast kijkt naar een klimwedstrijd, loopt alles na een onverwachte wending nog goed af, mét een komiek effect.

Vertedering

Ook in **Main Pandjat2an** (mastklimmen) voegt Benjamin in het refrein een ander element in. Los van de context kan dit gedeelte erotische associaties wekken — een truc die veel voorkomt in grappige raadsels om de mensen erin te laten vliegen.

Samber kainnje (koor: samber kainnje)!
Ambil njang tengeh (koor: ambil njang tengeh)!
Betot udjungnje (koor: betot udjungnje)!

Grijp de kain (koor: grijp de kain, d.w.z. bovenaan de pinangstam)!
Neem de middelste (koor: neem de middelste)!
Trek aan de rand ervan (koor: trek aan de rand ervan)!

Dezelfde dubbelzinnige truc, maar nog gewaagder en ondeugender, komt voor in de **Tukang solder** (de soldeerder). Tegen de vrouw die haar emmer wil laten repareren, zegt de soldeerder over de kosten ervan:

Pegimane lobangnje adje
ape ketjil atawa gede
(Tuh 'mpok, lobangnje
keliwat gede!)

't Hangt er van af of 't gat
groot of klein is
(Zie toch 's vrouw, wat een enorm groot gat).

Zulk een dubbelzinnigheid is allicht niet af te keuren. De liedjes van Benjamin zijn volksliedjes, geen liedjes van prijaji's (deftige ambtenaren) of traditionele hof-liedjes. In de volkskringen van Benjamin wordt 't niet zo nauw genomen met belemmerende etiketten e.d. Spontaniteit is de kern van alles .Dus is het niet verwonderlijk dat in het liedje **„Bukan dia"**, waarin maar weinig verteld wordt en meer gevoelens worden uitgedrukt, de stem van Benjamin is te horen als de stem van een man die vertederd kijkt als een vader die wat tegen een baby roept. Alleen is degene tot wie hij zich richt geen baby, maar z'n geliefde: „Zo mollig, mollig, mollig . . ."

Toch zijn de erotische elementen niet het voornaamste kenmerk van Benjamins liedjes. Hij zoekt 't vaker in de dagelijkse, naïeve, halfgare jolijt, een mengsel van de praatjes van de ommelander en van een groot kind. In **„Pere-Pere"** paait hij het meisje dat hij wil inpalmen door haar kleine lekkernijen te beloven, maar alles met een kranige stem:

Entar abang beliin lemper,
tahu, telor, nanas. Tinggal bilang.

Zometeen koop ik voor je een lemper,
tahoe, een ei, en ananas, je hebt 't maar voor 't zeggen.

Op een ander moment, ook bij een vrijage is het dilemma al even half gaar:
Sembilan bulan aku nggak tjukur rambut.
Patjar jang demen menjuruh rambut pandjang.
Ajahnja ngomel aku dibilang hantu.
Di-semprot2 sampai aku kalang kabut.

Negen maanden lang heb ik mijn haar niet laten knippen.
Mijn geliefde die dat mooi vindt,
zei dat ik lang haar moest hebben.
Haar vader mopperde en zei dat ik wel een spook leek
Hij gaf mij de volle laag tot ik de kluts kwijt was.

Zijn vergelijkingen zijn ook ontleend aan de rijke kampoengcultuur, zoals wanneer hij paaiend tegen een vrouw die **djamoe** (natuurgeneesmiddelen) verkoopt, zegt:

Si sampejan pantjenne aju
ibarat kembang, kembang plastik
jang nggak bisa laju
Mesam-mesem
sepet banget kajak sajur asem
Aku kepentjut, tidur malem
nggak bisa merem.

Uwes is beslist mooi
als een bloem, een plastic bloem
die niet verleppen kan.
Al maar glimlachend,
heel pittig als sajoer asem.
Ik ben verliefd, 's nachts doe ik er geen oog van dicht.

Dit liedje eindigt met Javaanse woorden, die met een Bataviaas accent worden gefluisterd:

Mau bengi aku ngimpi dolan2
karo kowe nang Djakarta Per

Vannacht droomde ik, dat ik met je uitging naar de Djakarta-Fair.

Hier in worden geen fraaie symbolen gebruikt. Hoewel plastic bloemen er niet fris uitzien en niet voor het nieuwe jaar worden verkocht op (pasar-) Tjikini aan de dames van Menteng, gebruikt het volk ze toch veel voor versiering. En sajoer-asem, een echt lievelingskostje, behoort tot het dagelijks menu van het volk. Het is een deel van de gastronomische creaties van de laagste klasse.

Djoko

Natuurlijk zijn niet alle prestaties van Benjamin van hem zelf afkomstig. Achter een groot deel van zijn liedjes staat Djoko Subagio. Hoewel Djoko van Solo komt, zegt hij: „Ik vind dat de echte Bataviase levenssfeer met de dag meer z'n ondergang tegemoet gaat. De oorspronkelijke kunst wordt weggedrongen naar de randkampongs. Die kunst moet in stand worden gehouden, zodat die maar niet zo vergeten wordt". Vandaar dat hij Bataviase liedjes maakte, w.o. **Ondel-ondel** en **Tukang Kredit** (De kredietgever) — kleine portretten in een muzikale omlijsting die het Bataviase volksleven dat aan het verdwijnen is, vastleggen. Daarna ontmoette Djoko Benjamin, in wie hij kennelijk een groot vertrouwen stelt als de enige geschikte zanger om zijn liedjes te brengen.

In een bepaald opzicht voldeed Benjamin helemaal aan zijn verwachtingen. Hij biedt niet alleen portretten, maar ook de bijbehorende sfeer. Hij wordt aanvaard, maar hij past dan ook zijn muziek min of meer aan bij de „brang-breng-brong"-muziek, en dat bewijst dat ook de Bataviase geest nog aanvaardbaar is. De spontane, vrije, frisse en simpele [9]) manier van zich uitdrukken, die tot op heden te vinden is in een gesprek in Bataviase stijl staat toch kennelijk niet al te ver af van het huidige expanderende, in driftig tempo levende, en alles vlug vernieuwende Djakarta. Mogelijk vindt Benjamin daarom ingang bij de jongeren. Elementen uit het Omong Betawi vormen trouwens tegenwoordig de grondslag van de omgangstaal van de jongeren van Kebajoran tot Priok, om het even of ze lid zijn van de Imada [10]) (Vereniging van Djakartase studenten) of niet. Het feit dat Benjamin evenals de lénong ingang en bijval vindt, weerspiegelt enerzijds een heimwee naar de Bataviase humor. Anderzijds is het een uitlaat voor de spanningen, de in acht te nemen etiquette en de concurrentie in een grote stad waardoor de bloeddruk verhoogd wordt.

(slot volgt)

---

[1]) In het tijdschrift „Tempo" van 5 juni, waaraan dit artikel is ontleend, wordt steeds gespeld: Saimun. Volgens Drs. C. D. Grijns, aan wie ik veel dank verschuldigd ben voor verhelderende opmerkingen en toelichtingen bij dit artikel, moet dit zijn: Sami'un (uitgesproken: Sami'oen).

[2]) Tjoetbrai is een typisch Betawi'se „uitvinding". Het betreft hier een (heren-) pantalon die heel strak zit om de heupen en na de knieën wijd „uitwaaiert", dus een soort „bell-bottom". Pas als men zich de broek voorstelt, begrijpt men hoe het denken aan die smalle bovenkant een klank bedenken kan als „tjoet", terwijl voor het wijde uitlopen een klankcombinatie als „brai" in de gedachten komt. Uiteraard is dit een gis (Red. TT).

[3]) Waar in dit vertaalde artikel sprake is van „Bataviaas" of oud-Bataviaas, staat in het oorspronkelijke artikel steeds „Betawi", een term die dus nog lang niet verouderd is.

lees verder pag. 16.

De Geheimzinnige Kevertjes

Een hele tijd terug stond in Tong Tong een artikeltje over de stopfles met zwarte kevertjes die soms in Indische en Indonesische huishoudens gevonden werd, en waarvan men zei dat het „gelukskevertjes" waren. Verlieten de kevertjes de stopfles, dan was dat een teken dat aan het geluk een eind kwam. Het artikeltje vroeg aan de lezers wie er ook van gehoord had en er misschien meer van wist. Er is nooit een brief op binnengekomen.

Plotseling brengt de post een inzending van een lezeres, die er toch óók over gelezen heeft en het volgende citeert uit een boek:

Jaren geleden kwam ik in het bezit (na de capitulatie) van het boek, van een gep. officier van gezondheid: D. H. Arends, waar ik de oplossing van het raadsel vond. Daar las ik:

„Bij inlandsche vrouwen vindt men somwijlen op dit gebied dingen, waarvan men de beteekenis absoluut niet begrijpt. Een inlandsche vrouw, die in haar hartstochten wordt gedwarsboomd, is in vele gevallen niet beter dan een losgelaten tijgerin, ja nog erger. Zij zal zich op haar vroegere toewan bijv. wreken door hem te vergiftigen, enz.

Een ander vreemd iets in de kamer van vele inlandsche en ook vaak indo-europeesche vrouwen is een stopflesch met watten en een aantal **kleine zwarte kevertjes (boeboek ketjoeboeng).** Men begrijpt niet, waarvoor die diertjes worden gehouden, maar de vrouw heeft daarmee een **voorraad vergif,** dat zij te gelegenertijd gebruikt: Men zij dus gewaarschuwd. Wat voor soort vergif is datt?

Wel, de vrouw voedt de **kevertjes met de blaren van de ketjoeboeng en gebruikt de faeces voor gebeurlijke vergiftigingen !**

De goena[2] bereidende vrouwen hebben altijd flesschen met ketjoeboeng kevertjes."

Tot zover D. H. Arends.

Digna A. Fukken.

Noot van de redactie: dit lijkt ons één van die sterke verhalen toe van onbegrepen en onschuldige zaken, waaraan (zoals vaker) goena goena of giftmengerijen van inheemse vrouwen zijn opgehangen om baroe's mee bang te maken. Het komt ons namelijk nogal onwaarschijnlijk voor dat zulke stopflessen met kevertjes zo maar „open en bloot" in de huiskamer stonden, daarmee de vrouw des huizes betichtend van kwade praktijken . . .! De enige keer in zijn leven dat Tjalie zo'n stopfles met kevertjes heeft waargenomen was bij een kostganger bij ons thuis. Hij was een doodgoede man en bovendien vrijgezel. Giftmengerij? Quatsch!

NOGMAALS PANDAN WANGI

Tong-Tong 15 juni 1971.

Bladzijde 11: „Uit mijn Kinderjaren" van Louise.

Die fijn gesneden groene bladsoort is de pandan Wangi, die ook in Ind. snoeperijen gebruikt wordt voor de geur (aroma).

PIM

Uit Het Portugees

De Maleise taal zit vol woorden uit de Portugese, Nederlandse en Japanse overheersingen. Snuffelende in een Portugees woordenboekje vond ik de onder volgende woorden:

Nederl.	Portugees	Maleis
Aanplakbiljet	cartaz	kertas templek.
Bal	bola	bolah
Betalen	pagar	bajar
Bevelen	mandar	mandor
Boter	manteiga	mentèga
Briefkaart	carta postal	kartu pos
Brood	pâo	bah pao??
Buidel	bolsa	bolsah (matras)
Copra	copra	copra
Dansen	dancar	dansah
Feest	festa	pesta
Fles	botelha	bôtôl
Gas	gas	gas
Hamer	martelo	martel
Inkt	tinta	tintah
Kaas	queijo	kèdju
Kant	renda	renda
Kast	armario	lemari
Kerk	igreja	gredja

Nederl.	Portugees	Maleis
Kraam (tent)	tenta	tenda
Lint	fita	pitah
Manggo	Manggo	Mangga
Naam	nome	nama
Passer	passar	passar
Pastei	pastel	pastel
Pomp	bomba	pompa
Pop	boneca	bonèka
Ruilen	trocar	tukar
Schildpad	tataruga	tataruga (Molukken
Schoen	sapato	sepatu
School	escola	skolah
Tafel	mesa	medja
Tijd	tempo	tempo
Venster	jandela	djendela
Vlag	bandeira	bendèra
Vork	garfo	garpu
Wiel	roda	roda
Soep	caldo	kaldu (bouillon)
Gelijk verdeeld	rata	rata-rata
Zeef	passador	paso
Voorbije tijden	tempis idos	tempo dulu

Nederl.	Portugees
Tarwe	trigo
Uier	teta
Lamp	lampada
Galmen (klinken)	soar
Dobbelsteen	dado
Vliegenkast	dispensa
Soldaat	soldado
Reaal	real

Maleis
trigu
tètèh
lampu
soara (stem)
dado (een spel)
spen (goedang)
serdadu
real (in Tegalse gebruikt)
sereal = *f* 2.—
omstreeks 1920/1930.

C.A.

ABONNEES AMERIKA

Tong Tong niet ontvangen of beschadigd en U wilt gauw een ander exemplaar? Bij Roy Steevensz, 11543 Buell str., Santa Fe Springs, California 90670 kunt U er om vragen

Naar Den Haag schrijven duurt lang!

SENGOEROE

De meesten vinden het een gat, een grote dessa, niets aan; voor mij had het iets aantrekkelijks, een herinnering waard. Was toen militair in Malang en lag bij de mitrailleur-kazerne op het eind van de Rampal.

Voor schietoefeningen gingen wij vaak een paar dagen naar Sengoeroe. Met pak- en trekpaarden plus mitrailleurs, munitie en de hele rataplan naar station Malang; alles inladen en dan naar Kepandjen, uitladen en dan lopend naar het schietbivak.

Het schietbivak lag op een heuvel vlakbij de brug over de kali Brantas. Je had daar veel last van rajaps. Op een nacht voelde ik een vaag gewriemel onder mij. De volgende morgen was mijn tikar aangevreten.

De badkamers en toiletten lagen aan de overkant van de postweg, door de kampong in een djoerang. Ze hadden daar een enorme pantjoeran. Altijd stromend water; de omgeving betrok er ook zijn drinkwater. Vlak achter de w.c.'s helde het steil af naar de kali Brantas. Zwaar begroeid was de rivieroever, altijd zag je er een paar leguanen, (benjawaks) rondscharrelen.

Even voorbij de afvoer van het water liep een pad naar beneden. Zo bijna halverwege was een kleine pantjoeran van bamboe, waar ik weleens ging baden. Je had er niet veel ruimte; direkt onder je de kali. Maar het uitzicht was fantastisch, ook al stond je naakt onder de waterstraal te wentelen. Je had er grote stenen en op vochtige plaatsen groeide zowaar wat sambiroto [1]. Ben weleens onder in de kali geweest; vlak langs de rand ergens in de hoek was een grot. Volgens zeggen woonde daar een heel grote slang. Wijslijk ben ik er niet in gekropen, wie weet.

De steile overwand aan de postwegkant was letterlijk bedekt met tjodots. Ze hingen er bij honderden aan de struiken. De kali perste er zich met geweld door een nauwe kloof van blauw graniet; hopen lawaai en schuim.

Het vormde een brullende waterval, machtig gezicht, die razende watermassa. Ik kon er nooit genoeg van krijgen. De brug stond bij het nauwste gedeelte; wat meer naar onder zag je nog sporen van een oudere brug. Hogerop, waar de val begon was een vernauwing, met een soort inham aan de overzijde. Door de jaren heen had de kali hier pasir afgezet, meters hoog en bijna aan de top hadden overzwaluwen hun nesten in holletjes; een gepiep en gefladder van belang. Ook was aan de andere oever een koffietuin, terrasbouw; de galangans versterkt met stenen, gesnoeide bomen, soort mij onbekend, kan robusta geweest zijn, soms rood van de bessen. Wat heb ik daar stiekum veel rondgescharreld; dwars door de pagger heen aan de postweg kon je er komen. De koffie stond onder schaduwbomen, Lamtoro [2]. Er was ook een kweekbed van djeroek, zo opvallend wit bedauwd (zeker door bestuiven) in al dat groen. Op de stenen en rotsgrond aan de rivierkant waren veel sporen van loewak in de vorm van keutels vol koffiebessen. Zouden zij daar de loewakkoffie van maken? Achter de koffietuin lagen velden vol met ketella pohon en als je daar in de late middag rustig zat, zag je tussen de stammetjes door de ajam alas scharrelen, en veel duiven (perkoetoets, deroeks) en andere vogels. Aan de kali-oever groeide ook de boengoer. In bloei zijn het reuze bouketten, een schoonheid. Op de tegals opvallend veel djamboe monjet of ménté; aparte bomen en evenzo de geel-rode vruchten, zuur en sepet. Wel lekker, maar als je er te veel van at, werd je serak. Aan de hoge kali-oever en groenboelan rook je 's avonds de kembang bangké. Het groeide daar rijkelijk; dat zulke mooie bloemen, zo'n stank produceren is gewoon een wonder. De knollen werden geoogst en verhandeld. Japan was toen afnemer, voor de pajong-industrie werd mij verteld. Waarvoor en in welke vorm, ben ik vergeten. Achter het bivak had je djagoengvelden en verderop bevolkingsteboe. Ging niet vaak die kant uit; mij te eentonig.

Eens op bezoek geweest bij een Chinees, die daar goela teboe fabriceerde. De teboe werd al draaiende door twee sapi's in een eenvoudige molen geplet en geperst. Het sap kwam in grote wadjans en daar ingedikt, gezeefd en gevormd, stoken deden ze met de ampas. Later kwam 't in een andere wadjan; nog veel later kwam er kapoer door en als het stroperig dik werd, getjitak in boemboeng schijven. Twaalf van die schijven werden dan op elkaar gestapeld en geboengkoesd. Heb er nog thee gedronken en gezellig gebabbeld; liet mij alles uitleggen van de bereiding en kreeg nog 2 boengkoes mee voor thuis.

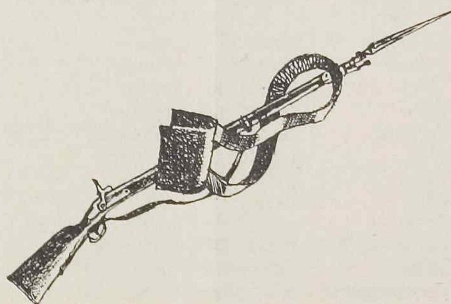
Naar het schietterrein moesten wij ook altijd lopen, eerst langs de grote postweg en dan door de kampong. Werd daar veel kalk gebrand; vooral heel vroeg in de morgen zag je de vuren vaak nog branden. Het schietterrein was een glooiend stuk terrein. Op de achtergrond een schaars begroeide tjot met veel kalksteen. Links voor was een kleine djati-aanplant, soms groen van loof, dan weer kaal, of in volle bloei. Daar voor had je kleine tegalans met padi gogo; hoe vaak niet spichtig geel door gebrek aan water. Bij het begin van het schietterrein had je enorme nangkabomen, waar de paarden werden vastgebonden. Heerlijke schaduw; je kon er ook lekker in klimmen en op de dikke takken liggen, heel lui, net panters. Daar kon je ook naar hartelust snoepen, de bibi petjel was mijn favoriet. Bij de schietschijvenloods zat altijd een dawetverkoper. Uit de kunst hoor, een hele buikige kwali vol. Je kreeg het in kommen met een tjentong van batok opgeschept. In de kientjo dreven stukken rijpe nangka en pandan. Je kon er ook stukjes roti sisir in krijgen of tapé; de verrukkelijkheid zelve, hele kleine zoetzure brokken van de tello padas gemaakt, zalig. Daar is de heerlijkste cocktail niets bij. Het smullen was gewoon een feest. Voor de wacht aan de overkant van de weg had je een vrouw, die ketan verkocht. Hele patrouillepan vol voor een gobang; iedere morgen was dat mijn ontbijt; heleboek kedelée, witte suiker, oentik, pamaal pepek met pakai kientjo, boeroetan klopo. Ik had ze het liefst met sroendeng en sambal petjel. Gezond en scherp met hete koffie uit de dapoer, gebracht door de djongos, die alles voor mij deed. Mijn brood en dat van anderen gaf ik altijd weg, liefhebbers genoeg in de djagoengtuin achter. Ze vochten er gewoon om.

's Avonds gingen wij vaak even mampirren bij een warong verder op, om wat te eten; de eigenaar was gepensioneerd militair.

Eens zijn wij met de dogkar naar Kepandjen gereden en hebben daar rond geslenterd en wat op de passar geneusd. Weet nog goed, dat wij toen drie rijpe zuurzakken kochten. Sommige van onze Jannen hadden ze nog nooit geproefd, ze vonden het heerlijk.

Op weg naar het bivak vonden wij ergens in een droge sloot een zieke man, helemaal onder de zweren, meer dood dan levend. Eén van ons werd bij die aanblik misselijk en moest overgeven. Later hebben wij het bij de politie gerapporteerd; hopelijk hebben zij er nog werk van gemaakt. Al slenterende zijn wij toen kampwaarts getogen; een hele wandeling.

Aan de weg, richting schietterrein hebben wij eens heel goedkoop pisang gekocht, radja sereh en pisang soesoe (van die kleine met zwarte stippen). Er liep ook een gekke meid rond, die soms heel raar deed. En Wouter Pierie heeft eens in het riool voor de wacht een oelar weling gegrepen tot grote schrik van de luitenant, djago oelo die fen. Eens zijn wij met de troep uit elkaar gejaagd door een karbouw, juist beneden het kamp in een soort holle weg. Dat beest raasde dwars door ons heen; ieder vloog weg, de paarden sloegen op hol en alle lege patroonhulzen rolden over de weg, een com-

Lees verder pag. 11, 1e kolom onderaan

NOG IETS OVER TJAPOENGS EN KINDEREN

Tjapoengs-Kindjengs of Papatongs kent men in grote verscheidenheid qua kleur en grootte.

Als kind heb ik weleens uren door de sawahs en tegallans gelopen om tjapoengs te vangen, meestal als voer voor onze insecten-etende vogels.*)

Als je zo'n tjapoeng of papatong besloop, zong je er een liedje bij, moest je erbij zingen. Zogenaamd om de beestjes tam te maken. Als kind geloofde je er heel stellig in, en je bleef al zeurig zingend naar een rustende kindjeng sluipen, door en door maar zingend. Soms tot ngiler. Het Soendanees liedje was zo:

Papatong, papatong, djalan ka Tamblong ngemplong. (De weg naar Tamblong ligt open zonder obstakels).

Dat is alles, en je bleef 't maar doorzagen, tot je je tjapoeng ving.

De Javaanse kinderen hadden ook een speciaal liedje voor 't zelfde doel, maar dat was wel een grappig rijmpje. Voor kiendjeng hadden ze ook een andere naam in hun liedje.

Een kleine kiendjeng heette tì-tì-iji. Een grote kiendjeng heette tò-orrò. En het liedje voor de kleine kiendjeng was als volgt:

tì-i-jì ti-i-ji. Mbo moe loengo mbati = je moeder is uit batikken. Kepetô londò boeri = ze ontmoet een pokdalige Hollander.

tò-ò-rò to-o-ro. Mbo moe loengo mbàtò = je moeder is uit werken met een klapperdop. Kepetô londò brèwò = ze ontmoet een baardige Hollander.

De liedjes of rijmpjes waren wel grappig. Wat de kinderen met de gevangen diertjes deden, was niet zo grappig. Van de kleine braken ze de vleugeltjes half of helemaal af en deden ze de verminkte diertjes weer op een blaadje terug. Maar bij de grotere kiendjengs deden ze een grasbloeistengel in 't kokerachtige achterlijf en lieten 't diertje dan weer opvliegen met zo'n zware spriet in zijn achterlijf.

Ik heb 't de kinderen dan ook verboden, waar ik kon, maar ja, kinderen beseffen hun eigen wreedheden meestal niet.

Er was ook, in mijn jeugd, een liedje, dat je zong, als je een slakje gevangen had en hem uit zijn huisje tevoorschijn wilde doen komen. Kleine slak heet in het Soendanees tètèngek; iets grotere (b.v. alikruiken) toetoet en nog grotere kèòng. Maar dit deuntje gaat over de tètèngek.

Tètèngek - tètèngek. Koeda loemping keur anakan (het vliegende paard is aan 't jongen).

Je bleef 't doorzingen, tot de slak zijn kopje uitstak en over 't blaadje kroop, dat op de palm van je hand lag. Nu weet je, dat dat door de warmte van je hand komt. Maar vroeger dacht je, dat 't slakje je liedje verstond en nieuwsgierig naar 't jongende vliegende paard was.

Ook de Hollandse kinderen kenden zo iets, naar men mij toen vertelde en het liedje dat ze zongen was:

Slak, slak, steek je horens uit.
Anders steek ik je huis in brand.

Me dunkt, dat je er niet bepaald een slak voor hoeft te zijn, niet waar?

PIM.

*) Aan Pim is het vangen van tjapoengs met getah nangka niet bekend. Althans in Batavia en omstreken vingen kinderen tjapoengs (voor de beo) altijd met een druppel van het kleverde sap van de nangka aan het einde van een lidi (bladnerf van de cocospalm).

*

Wie in zijn jonge jaren ook oog gehad heeft voor de kleine „en waardeloze" wezens in de natuur, is onze vriend O. H. Kiliaan, die de volgende samboengan aanbiedt: de Kiendjeng (= de libelle) = met griffeldik lijf; de Kiendjeng dhom (naald) = met naalddun lijf; De Kiendjeng (libelle) is een snelle doder en 't enige insekt, dat **achterwaarts** kan vliegen.

Vervolg "Sengoeroe"

plete chaos. Sommigen zagen kans een steil talud op te lopen net tjitjaks, een prestatie en gelachen dat wij later hebben.

Soldaten van moed, beleid en trouw ging op de loop voor één dronken karbouw.

J. WEITES.

1 Sambi roto = wordt als thee getrokken voor malaria. Heel erg bitter, bloedzuiverend. Gemengd met bratowali, heel goed voor exeem en uitslag. Ook mee wassen.

2 Lamtoro = leguminosa peteh tjina. Klemandingan. Peulen worden jong gegeten. De pitjes.

Het is nooit goed!...

Succesvolle journalisten en anderen die met woorden werken, sterven veel jonger dan succesvolle mensen in andere beroepen. Dat is een der conclusies van een onderzoek, dat in het orgaan van het Amerikaans psychiatrisch Genootschap is gepubliceerd. Het sterftecijfer van correspondenten en andere journalisten was zelfs ruim tweemaal zo hoog als dat van de hele genomen steekproef, en lag ongeveer een derde boven dat van de hele blanke mannelijke beroepsbevolking in de Ver. Staten.

Aldus lezen wij in "Het Vaderland".

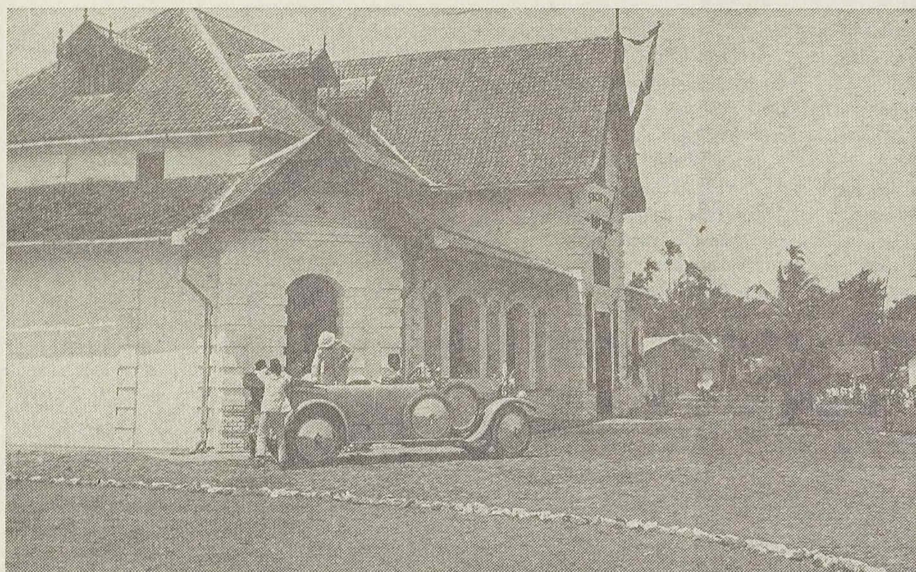
Dat overigens de oorzaak van hartkwalen niet per sé in het harde werken zit, bewijst onderstaand bericht omtrent wezens die het grootste deel van hun tijd "zitten te niksen"...

Dieren die in een situatie van overbevolking moeten leven, krijgen last van hartkwalen. Aldus meldt het Westduitse Onderzoekingsgenootschap in Bonn. Bij een uitgebreid onderzoek is gebleken dat het leven op een moderne gemechaniseerde boerderij met grote aantallen dieren op een beperkte ruimte, te veel blijkt voor tal van varkens. Er is vastgesteld dat de laatste jaren het aantal varkens dat sterft aan hartaanvallen, minstens is verdubbeld. Het Onderzoekingsgenootschap heeft voor dit jaar 800.000 gulden extra uitgetrokken voor onderzoek naar het probleem van huisdieren die last hebben van spanningen. Mogelijk kunnen de resultaten van zo'n onderzoek ook een waarschuwing inhouden voor de mensen die steden en flats voor de mensen ontwerpen.

Hoog Bezoek

Ik heb je nooit genoeg gedragen
Onvolprezen toetoepjas ! !

Aankomst van de G. G. Fock bij het gebouw van de societeit tijdens zijn bezoek aan Toeren.

„De hoogste prijs betalen wij voor Indische pakken," zo lokte de annonce in H.P. of „Groene". Maar de oud-gast liet zich niet verleiden. Met zorg klopte hij, tijdens de schoonmaak, eigenhandig zijn dozijn toetoeps uit en stopte ze in de grote lederen harmonikakoffer, die hij op de thuisreis voor een paar ringgits in de toko van Alberti in Sabang moest kopen om de cadeaux, die hij alsmaar insloeg, te kunnen meevoeren voor de luitjes in het lieve vaderland.

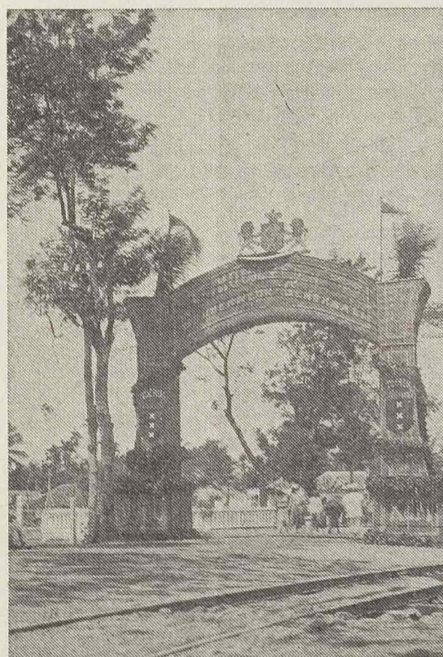
Als hij de riemen sluit, doet hij even zijn ogen dicht. Hij ziet zich, in zo'n witte toetoep gekleed staande voor de koepel van Matoer, boven Fort de Kock, genietend van de scheppingswonderen in de verte en nabij of zittend op het hoogste punt van Tosari, met resp. het meer van Manindjau en een groot stuk van Oost-Java aan zijn voeten......

Maar vooral denkt hij, vervuld van dankbaarheid, aan de onvergetelijke nuttige arbeid, die hij heeft mogen verrichten in „Palmenland"! Waarom zijn we destijds er voor bezweken ons te gaan kleden in shirts en streepjesdassen in „Shantung en Palmbeach"? Gelukkig toont het Cremermonument in Medan de stichter van Deli in een degelijke toetoep!

Een keer volgde de straf op dit kwaad der ijdelheid. Wanneer in de goenoeng de komst van directeur of president der maatschappij wordt verwacht dan wil in de daarvoor gevoelige harten wel eens een tikje beroering onstaan. Dat is geen goed teken, niet waar? We behoeven voor controle niet te vrezen als wij onze plicht gedaan hebben.

Als wij rekening houden met wat er in Gezang 207 van de bundel der Hervormde Kerk staat, dan moet ons geweten vooral zuiver zijn voor onze Opperste Chef aan wie ook onze directie verantwoording schuldig is.

Maar toen de Gouverneur-Generaal Fock vijftig jaar geleden met groot gevolg de goenoeng met een bezoek zou komen vereren zullen er toch wel vele harten enige slagen sneller zijn gaan kloppen. Tenslotte konden allen met genoegen er aan terug denken. Helaas kon één dat niet!

Een hoge erepoort uit gedek en kepan opgebouwd, waarop het Welkom niet ontbrak!

Er werd aan een perfecte voorbereiding gewerkt. De dienst der emplacementen en der plantsoenen zette 't beste beentje voor. De nationale kleuren van de vlaggemast werden opgefrist en zelfs werd over de weg waarlangs het gezelschap zou binnenrijden een hoge erepoort uit gedek en kepan opgebouwd, waarop het WELKOM niet ontbrak!

In de optocht, die de te voren bepaalde weg over het emplacement en door de fabriek zou volgen, zouden o.a. de Chef-chemist en de Toean Satoe (1e machinist) als adjunct-gastheren dienst doen. Het ‚uniform" van Zijne Excellentie had een nuance beige als kleur en de beide fabrieksautoriteiten achtten het dus dienstig in dergelijke kledij te verschijnen, maar...... alleen de Fabrikaatsman beschikte over zulke luxe kostuums. Dies leende de Toean satoe zo'n pakean van zijn rossige vriend, die een nog iets jeugdiger figuur dan „de man van kracht en stoom" bezat. Het publiek kreeg dan ook het volle gezicht op de zondagse sokken van de Toean Satoe, terwijl het feestzonnetje gelegenheid kreeg zich schitterend te weerkaatsen op de manchetknopen van genoemde fabrieksbaas.

Ook aan het uiterlijk van het werkvolk was gedacht. Mandoers en mandoeressen hadden strenge orders gekregen te zorgen dat allen een behoorlijk tenue droegen. Dat was geen overbodige maatregel, want gewoonlijk was van de bronskleurige body's van de carrier-koelies, die voor de fabriek wel zeer in de gaten zouden lopen, een overmatig groot deel zichtbaar. Hoe aanvaardbaar op een Rodin-tentoonstelling al dat onbeklede moge zijn, in de goenoeng is bij hoog bezoek passende bedekking geboden.

Wie de meeste zorg aan zijn „tuigage" had besteed, was de secretaris. Hij had zich op korte termijn een duur maar inderdaad fraai pak in de gewenste kleur laten aanmeten en hij had daarvan hoge verwachtingen. Helaas beantwoordde de toekomst niet aan die verwachting! De „finishing touch" had in de fabriek de normale verveloosheid op verschillende plaatsen na enige maanden malens ontstaan, doen verdwijnen en het geheel het aanzien gegeven van een „keurig huishouden"!

Op de gedenkwaardige dag kon dus, na de nodige begroetingen en „voorstellingen", het hoofdprogrammanummer, n.l. de rondgang worden uitgevoerd. De verschillende heren van de onderneming kregen een dame of heer uit het bezoekende gezelschap toegewezen, terwijl de Directeur ZExc. tot gids diende.

Aan de kantoorchef werd de zorg voor de Pers toevertrouwd. Deze opdracht was hem welkom. Helaas! Op het laatste moment van de „start" gaf de directeur order de dienaren van „De Koningin der Aarde" in de voorgalerij

(lees verder volgende pagina, 1e kolom onderaan)

DOZIJN RASSEN, ÉÉN TAAL.

„Van Der Lee" Werd Gewilde Voornaam

Evenals Indonesië heeft ook Brazilië een „koloniale tijd" gehad, waar nog steeds vele resten van te bespeuren zijn, zoals bijgaand knipsel bewijst uit een oude krant, waarvan wij de naam niet hebben kunnen achterhalen. Ongetwijfeld zullen nog na eeuwen in Indonesië restanten te vinden zijn van de Nederlandse tijd, misschien ook wel (voor-)namen als Lapré of Robinson of Jansen... en misschien ook wel zoals „Masihbelum-bajar" (Mispelblom Beier) en „Bengkok" (de Bruin-Kops). Dit stukje heeft ons zo bijzonder getroffen omdat het gaat over o.a. de naam van onze riede-directeur Dick van der Lee.

Er zijn in Brazilië nog niet veel Nederlanders, maar de weinigen die er zijn hebben een goede naam. Voor een deel hebben zij die te danken aan de faam ,die de Hollanders zich verwierven in de zeventiende eeuw, toen de West-Indische Compagnie korte tijd enige nederzettingen had in het Noorden van het land. In die korte tijd werkten zij met zoveel energie aan de aanleg van wegen en havens en de bruggenbouw, dat er nu, driehonderd jaar later, nog met lof over wordt gesproken en veel Brazilianen het oprecht betreuren, dat de Nederlanders toen niet gebleven zijn. De namen van enkele Nederlandse families, die bleven hangen, zijn zeer bekend geworden. De naam Van der Lee werd tot VanderLey, zelfs een gebruikelijke voornaam.

Nu zijn er dan enkele Nederlandse kolonies. Een oude welvarende kolonie is Castro in de staat Parana. Daar is nu de „fazenda" Ribeirao bijgekomen. Bovendien woont hier en daar een afzonderlijk Nederlands gezin. Nederlandse missionarissen treft men in heel Brazilië aan. In de stad Sao Paulo bestaat zelfs een kwart der geestelijkheid uit Nederlanders. Brazilië is echter geweldig groot en het aantal Nederlanders is verhoudingsgewijs heel gering. Immigranten moeten dan ook niet denken, dat zij hier met plat-Brabants terecht kunnen. Het is van het grootste belang, dat de Nederlanders, die naar Brazilië komen hun best doen om de taal van het land te leren en zich aan te passen aan de gewoonten van het volk. De Brazilianen begrijpen heel goed, dat dat niet in een handomdraai gaat, maar van de andere kant horen zij niet graag dat in hun nabijheid een taal wordt gesproken, die zij niet kunnen verstaan.

Immigranten.

Brazilië bestaat uit een conglomeraat van naties en rassen. De Portugezen en Spanjaarden zijn er nu al een vierhonderd jaar. Vooral in het begin vermengden zij zich sterk met de Indianen. Na hen kwamen de negerslaven uit Afrika. Ook dezen hebben hun stempel gedrukt op het Braziliaanse volk. Vooral in het Noorden domineert het donkere type en zelfs in de hoofdstad Rio de Janeiro komt men het negertype tegen. Na de afschaffing van de slavernij en met de opkomst van Sao Paulo vestigden zich veel Italianen in Brazilië. Oorspronkelijk waren zij bestemd voor de fazenda's en nog treft men in het binnenland vele Italiaanse families aan, waarvan sommigen het gebracht hebben tot groot-grondbezitters. De meeste Italianen zijn na enige tijd echter in de handel en de industrie gegaan. Sao Paulo heeft zijn bloei vooral te danken aan deze Italianen.

Duitsers.

Duitsers zetten zich vooral in de Zuidelijke staten neer. In Santa Catarina en Rio Grande do Sul komt men echt Duitse plaatsnamen tegen als Blumenau. De Duitsers zijn in dit deel van het land zo talrijk dat zelfs de negers hier Duits spreken. Verder zijn er Japanners, Syriërs, Oostenrijkers, Hongaren, Litauers, Zuidslaven, Tsjechen, Fransen, Zweden, Russen en veel Polen.

Invloeden uit alle delen van de wereld hebben dus hun invloed in Brazilië doen voelen, maar het Portugees-koloniaal element heeft de boventoon gehouden.

Portugees.

Het land is dan ook practisch ééntalig. In het Noorden is de uitspraak misschien even anders dan in het Zuiden, elke streek heeft zo zijn eigen woorden, maar de taal in dit grote land, 260 maal Nederland, is Portugees. Onder elkaar spreken de Italianen wel Italiaans en de Duitsers Duits, maar de voertaal van allen is Portugees. Dat is de taal van de ambtenaren, van het onderwijs en de handel en ook van de radio en de kerk.

Het is een Portugees, dat rijker en moeilijker is dan van het oude moederland, doordat het veel woorden uit Indiaanse en Afrikaanse talen heeft overgenomen. Geen immigrant mag zich echter door de moeilijkheden laten afschrikken. Ook de Nederlanders zullen zich de moeite moeten getroosten om de taal te leren. Overwinnen zij deze hindernis en passen zij zich anderszins zoveel mogelijk aan, dan willen zij na een paar jaar hun nieuwe vaderland niet meer ruilen voor Nederland. Zo is het met de missionarissen, die hierheen gekomen zijn; zo is het ook met de leken. Brazilië is groot en het kan veel mensen gebruiken, maar zij moeten van goede wil zijn.

---

van de societeit te ontvangen en hen niet te doen deelnemen aan de rondgang door de fabriek zulks in verband met......... „de fabrieksgeheimen".

Maar dat namen de Persmensen niet. Zij stapten ijlings in hun wagens en lieten de hevig teleurgestelde Boekenbaas eenzaam achter op het terras van de soos vanwaar hij de optocht in de fabriekspoort zag verdwijnen. Hij koos de wijste partij, wandelde snellijk naar huis schoot daar met vaart in zijn toetoep, nam een flinke hoeveelheid koele dronk tot zich en nam zijn gemak er verder van.

J. v. d. WERF

overgegaan of geslaagd

Van oude kranten bewaard door J. F. Cooke. Hier enkele uitslagen van de HBS-B van het Christelijk Lyceum te Bandoeng.

Van de 4e klas naar de 5e klas H.B.S. schooljaar 1936 - 1937

H.B.S.-afdeeling. Bevorderd zijn van klasse 4 naar klasse 5: F.W.L. Cooke; J. Eykemans; R. L. Florentinus; W. J. Groenendijk; A. de Haas; R. Heidinga; L. Lincklaen Arriens; J. Rauwendaal; C. H. Reddering; G. J. C. Roohé; M. Soendaroe; S. F. v. d. Dussen; A. J. Grandjean; D. Held; Lie Djoe Eng; J. J. de Meijjier; T. E. Munnik; W. S. Nikyuluw; Ouw Tek Jong; C. A. S. Royen; G. B. de Ruwe; J. Schwencke; A. Schwencke; Tan Oen Hong; J. Th. Chr. Vonk

Geslaagden voor het einddiploma 5-jarige H.B.S.-B schooljaar 1938 - 1939

Voor het eindexamen van de vijfjarige H.B.S.-afdeeling van het Christelijk Lyceum te Bandoeng zijn de volgende candidaten geslaagd:

A. M. Berg; P. W. Chevalier; H. A. Dekker (m); C. G. Mostert; S. I. Pock-Steen; C. T. van der Pols; J. Rauwendaal; M. Soendaroe; J. H. Boot; F. W. L. Cooke; S. F. Meyneken (m); H. L. Roohé (m); A. Stegman; P. H. Winkelaar; C. Boot; I. F. J. Hündling; J. Patty; G. B. de Ruwe; Tan Tjeng Khe.

Afgewezen: 5 candidaten.

Sterven dieren niet?

In een tijdschrift lazen wij: „Mensen sterven. Dieren sterven niet; zij gaan dood." En een hele tjerita daaraan vast.

We geloven dat de schrijver niet in dierentuinen rondgekeken heeft. Of in huizen waar men „automatisch" honden of katten houdt. De onmeetlijke droefheid van het dier in de dierentuin, zijn trieste langzame sterven (en het dier wéét het!), gaat helaas aan trossen pleziermakende bezoekers voorbij. Maar het beeld van de verbijsterde aap in zijn kooi, de zinloos wiegende giraffe in zijn perk kunnen wij sinds ons laatste bezoek aan een dierentuin vijf jaar geleden nog steeds niet vergeten.

Idem est ergo beate vivere et secundum naturam vivere. Het is dus hetzelfde, gelukkig te leven en volgens de natuur te leven. Seneca, de vita beata, 8.2.

Memo's Uit Oude Kranten.

Dinsdag, 2 April 1929

In het gebouw van de Levensverzekering Arnhem te Batavia werd ter ere van het 25-jarig dienstjubileum van de Directeur voor Indië, de Heer J. F. Cooke, receptie gehouden.
Voor deze gelegenheid arriveerde de vertegenwoordiger van de Directie in Nederland, de Heer Ligthart, directeur van de Javasche Bank tijdig op de receptie.
De Java Bode van 2 april 1929 vermeldt nog, dat onder de belangstellenden aanwezig waren de Resident, Burgemeester Meyroos, de Majoor der Chinezen, de heer Khouw Kim An, het Hoofdbestuur van het Indo-Europees Verbond en nog vele kopstukken uit de handelswereld.
Voorts lezen wij, dat op het Congresdiner van het I.E.V. het 25 jarig jubileum van de heer Cooke, lid van het Hoofdbestuur van het I.E.V. werd herdacht.
Hoewel de meeste Indische jongens vroeger lonkten naar een baan bij het Gouvernement, verkoos de heer Cooke het verzekeringsbedrijf, waar hij het als Directeur van één der grootste maatschappijen ver heeft gebracht. En 25 jaar trouwe dienst in de tropen was geen sinecure.

Java Bode van Dinsdag 2 April 1929.

In hetzelfde dagblad werd een verslag uitgebracht van het I.E.V.-congres 1929, toen het Indo Europees Verbond haar 10e levensjaar afsloot. Er werden weer vele Congresvoorstellen door de in de Archipel gevestigde afdelingen ingediend. Zo ging het in het toen reeds democratische Verbond van de Indo Europeanen. De Hoofdredactie van de Java Bode schreef: "De eindindruk is, dat er een stuwende levenskracht in het Verbond zit, en dat het besef van de positie, welke de Indo-Europeaan in onze samenleving inneemt, aan duidelijkheid en beslistheid heeft gewonnen, terwijl men bewust naar verbetering van die positie wil streven, vooral om maatschappelijk en economisch tot versteviging te komen".
Inderdaad een stuwende kracht, die van onderaf uitging van eenvoudige boengs, die nu worden gekwalificeerd als "onbetekenend".
Ondergetekende was toen als 25 jarige afdelingsbestuurder één der jongste afgevaardigden, ook maar een "onbetekenend" kereltje.
Het Indo Europees Verbond is er niet meer, evenals de Ind. Kathol. Partij, de Vaderlandsche Club en andere partijen, die in de Volksraad vertegenwoordigd waren.

J. F. v. d. Lee

*

10 Jaar later.

Wij lezen het Bataviaasch Nieuwsblad van 14 Augustus 1939. Op de voorpagina een afdruk van de aangifte op vijf Augustus 1939 van de geboorte van

Irene Emma Elisabeth
Prinses van Oranje Nassau,
Prinses van Lippe-Biesterfeld.

De getuigen bij de geboorte-aangifte waren Dr. H. Colijn en Jhr. Mr. F. Beelaerts van Blokland.
Natuurlijk moest toen dat heuglijke feit gevierd worden en hoe. De Nederlandsch Indische Atletiek Unie — de Niau — organiseerde op Zaterdagmiddag 12 Augustus 1939 "De Oranje Marsch" onder enorme publieke belangstelling langs heel het traject. Ruim 2000 wandelaars namen er aan deel, grotendeels verenigd in groepen, die bijzonder werk gemaakt hadden van hun costuums. De stoet maakte een vrolijke in-

De Heer J. F. Cooke, lid van het hoofdbestuur van het I.E.V.

druk, welke nog werd ve/sterkt door muziek en zang.
In 3 groepen werd afgemarcheerd. De eerste groep werd voorafgegaan door de Regimentsmuziek, de tweede door het Menadonese fluitcorps en de derde groep door het Ambonese fluitcorps. Vertrekpunt was het Waterlooplein, waarna de stoet na 3 uur tippelen des avonds om 8 uur terug was in Concordia.
Verder lezen wij, dat de "geestelijke vader" van deze zo zeer geslaagde mars was de Heer... J. F. Cooke Jr., de zoon van de 10 jaar tevoren gehuldigde vader J. F. Cooke. Wat doet zo'n geweldige geestelijke vader tegenwoordig toch? Gójang kaki, Frits?

J. F. v. d. Lee.

*

Als wij het over het Waterlooplein hebben, denk ik nog met genoegen terug aan mijn jeugd. Wat een heerlijk "openbaar" plein was het toch met daarop de voetbalvelden van Hercules, Oliveo, SVBB. en B.V.C. Wie herinnert zich niet de "cracks" van toen bij Hercules: Keeper van Soest (later Ouwerkerk), Pi Geertsema, v. Polanen Petel, Kooymans (Kai), Willy Galstaun, Tjoh Davies, Mantiel Bodegraven, Middelton, Pasuwarisa. Bij Oliveo: Eddie Lelieveld, Molaiholo, Paul Valliant, Overbeek Bloem, Boogh Lisapally, Rehata, Piet van der Lee, Manoppo, Denkelaar. Bij SVBB: Kraayenoord (Jan Dam — Bondskeeper van Batavia), Piet Hooydonk (de blanke Inlander), Thijs, Lasso. Bij BVC: van Rem, Maät, Smeets.
Ajo, wie kan nog namen noemen van onze favorieten uit die tijd? Ook Soerabaianen, Semarangers, Bandoengers, Bogorianen. Ik noem een paar namen:
Soerabaia: Gerrit de Raadt, Piet Knufman (de man met een geweldig schot), Wim Voll.
Bandoeng: Zuidema (van Unie) en wie van Sidolig, etc.
Bogor: Boy Boelaardt v. Tuyl, Tommy Jans.
Rest soedah loepah, Pèh.
Laten wij per club de elftallen uit die oude tijd t.o.m. 1923 opstellen en presenteren.
Ook werden op het Waterlooplein de Schoolvoetbalwedstrijden gespeeld door: H.B.S., Stovia, KWS, AC, RH, Mulo.

Madeleine En Kwee Semprong

Ongeveer een eeuw geleden is een jongeman in Frankrijk bij zijn moeder op bezoek en krijgt bij de thee een „madeleintje" (een soort colombijntje). Hij sopt het gebakje in zijn thee en al proevend springt opeens een lang vergeten jeugd in zijn gedachten terug. Hij schrijft zijn herinneringen op, en het wordt een boek dat nog steeds wereldberoemd is: „A la recherche du temps perdu" (Op zoek naar de vervlogen tijd). „Het boek bevat wonderlijk fijne ontledingen van stemmingen, van herinneringsverschijnselen; verder scherpzinnige milieuverschijnselen. Legde een nieuwe menselijke werkelijkheid bloot......" lezen wij in een encyclopaedie. M.a.w.: die tijd is **niet** verloren, maar op zijn minst hervonden en opnieuw bezield.

Zo proeft ergens in Den Haag of Tjietjerkeradeel een dame een kwee semprong of een ondee-ondee en opeens waaieren hele brokken Insulinde voor haar open, vol met de zeldzaamste beelden en stemmingen. En doet Tong-Tong al jaren lang met een paar duizend Indischgasten hetzelfde...... en wordt door cultureel Nederland bespot of veroordeeld! Wij zijn „heimweelijers", niet goed bij, koloniaal...... noem maar op! Een typisch voorbeeld hoe dom de zogenaamde culturelen vaak zijn.

Want natuurlijk gaat het **niet** om het literair gehalte of de stijl; het gaat om het psychologisch vorsingsvermogen om een leven opnieuw te beleven op een indringelijker wijze. Om een geestelijk leven van aparte verfijnheid en om 'n heel nieuwe wereld van intuitief denken. En om het **ontdekken van de tijdloosheid** (de tijd is dus niet „verloren", maar statisch en eeuwig). Een heel typische merkwaardigheid van Proust's werk is namelijk zijn lengte (zeven delen), terwijl ook Tong-Tong zich voorwaarts „zweeft" als het ware, maand op maand nieuwe aspecten ontdekkend aan vaak dezelfde onderwerpen.

Alleen de échte Indischman kan Tong-Tong waarderen om zijn werkelijke fragiele nuances van het Opnieuw en Telkens Weer Opnieuw de Gordel van Smaragd Her-beleven. Pas hier merkt de Indischman hoe anders hij is. En niet te meten met de maatstaven van het gemiddelde burgerschap van hier. Dat alleen snobistisch en serviel kan meepraten over „heimwee" en „tempo doeloe" elders, maar volslagen blind is voor wat binnen haar grenzen gebeurt in eenvoudige herinneringen van „Nog pas gisteren" en „Verdroomd seizoen"......

Zoals Proust droomde in zijn ragfijne gedachten, zo droomt ook de Indischman in Tong-Tong van hetzelfde soort gedachten over Indië. Even subtiel, even helder, even tijdloos.

Er is betoel geen spat verschil tussen madeleine en kwee semprong!

T.R.

"ONTMOETING IN ALASKA"

Als soldaat in de U.S. Army, stond ik op een keer in een queue om eten te halen.
Dit was tijdens een gure, koude winter, —60⁰ F. in Tannacross boven Fairbanks (Alaska).

We waren al 2 maanden in 't veld en 't was watjenoemt betoel-betoel dingin.

Even verder stond nóg een verschompelde kleumerige wapenbroeder, maar op zijn "name tag" stond BLAAUW.

Nou voelde ik er niet veel voor om deze kerel naar z'n nationaliteit te vragen, dus zei ik nogal luidop "Wah!! Namanja si biru"

't Kereltje kreeg ineens spitsoren, wendde zich tot mij en vroeg: "Gos. Jij Indo, ja??"

Ik zei: "Ach nieieet, tapi Eskimo. Anders, wat doen hier...!

B.

DURE POST

Waspi heette onze kebon. Hij was een alleraardigste, vrolijke, eerlijke dessaman.

Op een dag gaf ik hem *f* 1,— met de opdracht: "Pi, loengo kantor pos en toekoe kepala radja woloe."

(Pi ga naar 't postkantoor en koop 8 stuks kepala radja - dat waren zegels van 12½ cent met de afbeelding van Koningin Wilhelmina).

Even later kwam hij terug, zeggende: "N'doro Non, koelo sampoon njang limang sen dooroong intooh."

(Juffrouw, ik heb er al op afgedongen tot 5 cent per stuk, maar ik heb ze nog niet gekregen.)

Ik stuurde hem weer naar 't postkantoor met de woorden: "Pi, ikoe kepala radja orah oleh di njang, mengkoo kowee gowo moelih woolong idji."

(Pi, die Koninginne-koppen mogen niet afgedongen worden; je komt straks thuis met 8 stuks.)

Waspi weer naar 't postkantoor en kwam terug met het bestelde. Hij zei minachtend: "Niki N'doro Non, deloewang setjoeil nakoh larang temen."

(Hier Juffrouw, wat is zo'n flintertje papier toch erg duur.)

C.A.

ZOU HET WAAR ZIJN?

Over de afkomst van namen bestaan vaak allerlei verhalen, soms waar, soms "aardig verzonnen". Dezer dagen hoorden we er weer twee:

De Indische naam Siauw zou niet van oorsprong een Chinese naam zijn, van de Engelse naam Shaw. Volgens de verteller is Siauw geen Chinese naam. Eerlijk gezegd: wij weten het niet. Weet iemand toevallig betoel-betoel één van de twee waarheden?

De bekende Djokjase straatnaam Malioboro zou afkomstig zijn van de "Duke of Marlborough" die tijdens Daendels een hoge functie had. Alweer: wie weet het écht goed?

vervolg van pag. 8

[4]) 't Is niet makkelijk uit te maken of hier een hij of zij is bedoeld. Waarschijnlijk is Lilis wel een meisjesnaam.

[5]) De juiste betekenis van **madun** was niet te achterhalen. Waarschijnlijk is het geen afkorting, aangezien het niet voorkomt in het zeer veel omvattende „Kamus singkatan dan akronim jang dipergunakan di Indonesia", samengesteld door A. Mörzer Bruyns en verschenen bij Ichtiar, Djakarta 1970.

[6]) Met deze zelfde uitdrukking „Nasib lu" doodt Sami'un Njai Dasima.

[7]) De koentilanak of poentianak is een voor kraamvrouwen en babies gevaarlijke geest.

[8]) kelenger **due,** dit due (dua), eigenlijk: dubbel, is onvertaalbaar, te meer omdat het een katzwijm blijkt te zijn. Het Omong Betawi is nu eenmaal een van de minst bestudeerde Indonesische talen. Wie de hier gegeven liedjes nader bekijkt, zal het met ons eens zijn dat dit meer is dan „een taalachtig hulpmiddel", al blijft de manier van uitdrukken ongelooflijk kort naar Europese maatstaven. Maar „lapidair" is nog niet hetzelfde als „primitief" of „geen echte taal". Ook het Omong Betawi heeft z'n regels, zij het soms „afwijkend", zoals wanneer de Bataviaan zegt: Pade lupe **dipakai** maenan anak Betawie (Vergeten zijn ze hoe de Batavianen speelden).

[9]) die ik in de vorige voetnoot „lapidair" noemde, d.w.z. zo kort en kernachtig, dat er in de Nederlandse vertaling heel wat woorden bij gedacht moeten worden.

[10]) Imada = Ikatan Mahasiswa Djakarta = Vereniging van Djakartaanse Studenten, is evenals het verderop aan de orde komende WADAM (Wanita Adam = transvestiet) een voorbeeld van een afkorting, resp. acronym zoals die met verbluffende nauwkeurigheid en volledigheid zijn geregistreerd door Mörzer Bruyns in zijn „Kamus singkatan...". Het enorm toegenomen gebruik van afkortingen in Indon. kranten en tijdschriften kán een gevolg zijn van het militaire bestuur waaronder het volk in feite leeft. KOPKAMTIB (Komando Operasi Pemulihan Keamanan dan Ketertiban = ± Commando Operatie Herstel van Veiligheid en orde) is maar één van de vele militaire afkortingen die men ook over radio Djakarta geregeld hoort.

LEZERS VRAGEN

Oorwurmen

„Een van de huizen in mijn omgeving wordt bezocht door oorwurmen. De deskundige van de insectenverdelging weet geen raad. Groene zeep langs de deurposten werkt niet afdoende. Zijn er misschien speciale planten die deze insecten aantrekken. Is er een middel om ze te verdelgen?"

Mevr. M. E. Vervloet-Bruins
Driebergen

Het boekje van Dr. Wibaut over schadelijke dieren in huis, geeft: „Oorwurmen kruipen graag in vochtige doeken schoon wasgoed e.d. Neerleggen van natte doeken is een middel om ze te vangen. Ook kan men tegen de muur en op de drempels D.D.T. 25% verstuiven. Broedplaatsen opzoeken, die meestal uit rottend plantenmateriaal bestaan."

(Van die DDT niets leuk, gaan andere insecten ook dood en misschien katten en honden ook. Maar wel zoeken dus naar broedplaatsen. Wie weet nog meer raad?
O, ja, oorwurmen kruipen niet in je oor, zou wel kunnen natuurlijk).

Lenen

Wie zou het boek „Iwan de Verschrikkelijke" door v. Swanenburg willen lenen aan hr. G. Takens, Engelandlaan 684, Haarlem.
Tanggoeng terug na 14 dagen! Tong Tong redactie zou het de heer T. graag willen lenen, maar ons exemplaar is op de een of andere manier verschrikkelijk zoekgeraakt.

*

Tjirebon.

Wie van onze lezers is nog recent in Tjirebon geweest en kan wat vertellen over de toestand van de Europese begraafplaats aldaar? Een dame die het graf van haar ouders wil bezoeken hoorde dat de begraafplaats, even buiten de kotta is opgeruimd en op die plaats huizen zijn gebouwd. Is dat waar? Is er ook een hotel in de buurt waar ze zou kunnen verblijven?
Inlichtingen aan red. Tong-Tong

*

Wie vragen heeft, informaties wil hebben, kan die in deze rubriek kwijt. Per Ting-Ting kan natuurlijk ook, maar als het niets formeels-zakelijks of strikt privé is, mag het hier ook, kosteloos.
Tenzij adres van de vrager(vraagster) gegeven is, informaties aan Lilian Ducelle, Tong Tong.

DE TONG TONG STERFT UIT

De Tong Tong sterft uit
Behalve ons blad is er ook nog een vogel (een reigersoort) die Tong Tong heet. Dezer dagen stuurde een Indonesische lezer een uit een plaatselijk blad geknipt bericht over deze vogel:

GEVOLG VAN ONGEBREIDELDE JACHT: DE BANGO TONG-TONG MET UITSTERVEN BEDREIGD.
Djakarta, 26 juni 1971.

De Bango Tong Tong (Javaanse Maraboe), nu nog voorkomende op het eiland Rambut (uit de Groep der Duizend Eilanden), verkeert in een praktisch hopeloze toestand. Volgens een zeer recente schatting zijn er nog maar 3 levende exemplaren over, aldus wordt door de Dierenbescherming te Djakarta gemeld.

De Bango Tong Tong (Latijnse naam: Leptoptilus Javanicus of Javaanse Maraboe) is een beschermde diersoort. Hij heeft zijn eigenlijke woonplaats op het eiland Rambut, maar zoekt zijn voedsel in de omstreken van Djakarta en Bantam.

Naar schatting waren er in 1969 nog ongeveer 100 Bango's. Hun kenmerken zijn: zwarte rug- en vleugelveren, een grijze rug, een volkomen kale kop en een enorme snavel. Volgens de heer Tabrani van de Dierenbescherming wordt het snelle uitsterven van de Bango Tong Tong veroorzaakt door onverantwoordelijk jagen.

Op grond van dit treurige nieuws deed de heer Harsono, voorzitter van de Vereniging van Dierentuinen in Indonesië, een ernstig beroep op de hele maatschappij om onmiddellijk op te houden met de jacht op de Bango Tong Tong teneinde het totale uitsterven van deze diersoort te voorkomen.

Onze vertaler, die zelf door het bericht getroffen was, schreef ons dat ook tijdens zijn verblijf in Indonesië opgevallen was "de bijna volslagen afwezigheid van vogels" in de streken die hij bezocht in 1970. Verder zocht hij in "De Dierenwereld van Insulinde" door J. H. van Balen de volgende bijzónderheden van de Tong Tong voor ons op:

De BANGO of JAVAANSCHE MARABOE (Leptoptilus Javanicus) is enigszins kleiner dan de grote soort van het vasteland. Hij bewoont de Soenda-eilanden.

De hals is grotendeels okergeel, de bovendelen zijn zwart met golvende dwarslijnen, de onderdelen wit. Op de grote vleugel-dekveren gaat deze kleur in een fraaie metaalglanzige paarse tint over. Hij heet op Java Bangoe en op Biliton Bangoen, op Sumatra Bango-Kambing, Bangou-Soela, Boerong Kambing en Boerong Gaja.

Hij houdt zich in weilanden en rijstvelden op en voedt zich met palingen en slangen. Het grote uit riet en suikerriet gemaakte nest vindt men op de dikke takken van grote bomen.

"De Bangoh, zoals de Maleiers hem noemen, zegt dr. Hagen, is aan het zeestrand van Deli zeer talrijk en zwerft van daar dikwijls, op aanzienlijke hoogte zijn majestueuze kringen beschrijvend, door het gehele land rond. Hij wordt zeer tam en door de Europeanen veel als huisdier gehouden. Als een eerwaardige kaalkop, alleen in de nek met enige haren voorzien, beweegt hij zich in zijn zwarte rok en wit vest vol afgemeten waardigheid overal vrij rond, verheft zich in de lucht, maakt grote uitstapjes en keert weer terug, ofschoon met grote tussenruimten. Men ziet hem dan hoog in de lucht als een stipje en dan daalt hij zonder vleugels uit te slaan met schroefvormige windingen langzaam op de grond. Hij bezoekt ook zijn wilde familieleden en ontvangt van hen bezoeken. Voeder behoeft men hem in het geheel niet te geven, daar hij zichzelf voorziet, voornamelijk door insecten te vangen, meest sprinkhanen, die hij, terwijl hij als een ooievaar loopt, bij elke stap de kop waterpas vooruitstrekkend, met zijn grote snavel handig van de grashalmen wegpakt. Geeft men hem toch voeder (maar goed, want hij is kieskeurig), dan beloont hij dit door zijn aanhankelijkheid aan hof en huis, op welks dak hij zich graag neerzet en door eigenaardige met deftigheid en sierlijkheid gemaakte buigingen en complimenten, alles met uitgebreide vleugels en onder een vrolijk "gak-gak-gak", zodra hij zijn heer met de voederbak ziet naderen. Men kan hem echter ook zeer boos maken, vooral als men een zakdoek voor zijn kop heen en weer zwaait of hem plaagt. Dan loopt hij zelfs zijn verpleger boos na en hakt met zijn gevaarlijke snavel naar hem en vooral naar de doek. Ook jaagt hij vreemde personen dikwijls schrik aan, door puur uit plezier gedane aanvallen. Na iedere aanval, onverschillig of deze gelukt of mislukt is, klappert hij met zijn snavel een triomfmars.

De Bangoh zit even graag op het zand van het zeestrand als in de toppen der hoogste bomen. Als men hem op eerstgenoemde plaats verrast, dan retireert hij zich naar het rizophorenwoud inplaats van weg te vliegen, wat hem enige moeite schijnt te kosten. Met grote stappen verbergt hij zich snel in het bos, maar het kost niet veel moeite hem daar te volgen en te vangen, want in het wortelnet van rizophoren kan hij moeilijk voort. Alleen moet men steeds oppassen voor zijn snavelhouwen, die altijd op de ogen gericht zijn."

*

Ook onze redacteur G. H. Bartman, die ook in Indonesië was vorig jaar, was de sterke achteruitgang van de vogelstand in Indonesië opgevallen. En als jager heeft Bartman een goede kijk op de natuur! Dat echter de tong tong maraboe op de eilanden in de Baai van Batavia practisch uitgeroeid zou zijn "door ongebreidelde jacht" verwerpt hij ten stelligste. Waarin Tjalie zonder een moment van aarzeling Bartman gelijk geeft. Want evenals bij alle kraanvogels zal ook wel het vlees van de maraboe oneetbaar zijn. En het dus niet de minste zin zou hebben de tong tongs te schieten.

Bartman wijt zonder zich te bedenken de geteisterde vogelstand aan het overmatig gebruik van DDT, waardoor in het "muskietenrijk" kustgebied van Antjol zovele kikkers en insecten gedood zijn, dat de Tong Tong uitgehongerd is geraakt en gevlucht is naar andere eilanden. Terwijl het ook waarschijnlijk is dat de maraboe door het eten van met DDT ver"giftigd" klein gedierte gestorven kan zijn. Tenslotte kan het opruimen van de moerassen van Antjol door het nieuwe irrigatieplan van Djakarta de tong tongs verjaagd hebben.

Bartman brengt zonder aarzeling de export van vele Indonesische vogeltjes (vooral de populaire glatik) in verband met de duidelijk achteruit gegane vogelstand op Java. Ikzelf heb eenmaal op Tjililitan de afvoer van duizenden glatiks in kooitjes gezien. De arme diertjes versmachtten in de hete zon op het vliegveld van dorst en stierven al tijdens het inladen bij tientallen. Verder heb ik tweemaal in Los Angeles en éénmaal op Schiphol de aankomst gezien van ongeteld vele glatiks, koetilangs en andere vogeltjes. Ook toen werden enorm veel dode vogeltjes weggeworpen. Wie zich voorstelt dat deze export practisch dag in dag uit plaats heeft naar Amerika en Europa, moet wel tot de conclusie komen dat de heren Bartman en Van Dompsele (de vertaler) juist gezien hebben, toen het ontbreken van vogels hun opviel tijdens hun verblijf op Java.

Zo gauw roepen wij b.v. Prins Bernhard of andere jagers met veel vertoon van bewogenheid op het stoepje, maar waar vallen de meeste slachtoffers?

En nog wat anders: komen langs allerlei omwegen de door het Westen uitgevonden milieu-vergiftigers tóch ook in de onbedorven landen - en hebben die landen het nog steeds niet in de gaten?

T.R.

Improbus est homo, qui beneficium scit sumere, et reddere nescit. Slecht is hij, die wel een weldaad weet aan te nemen, maar niet die te vergelden.
Plautus, Persa 762.

INDONESIË - een strijd om nationale indentiteit

Nationalisten, Islamieten, Katholieken.

Van de hand van Dr. M.P.M. Muskens, die op dit onderwerp in 1969 aan de Nijmeegse Universiteit promoveerde, is dit boek onlangs, dat een analyse geeft van de godsdienstig-culturele achtergronden van de sociale, economische, politieke en staatkundige problemen van Indonesië, verschenen.

In het eerste en tweede deel van zijn werk gaat de schrijver in op de eeuwenoude controverse tussen Islam en adat, die zich ook nog heden ten dage voortzet in de strijdvraag Islam en nationale cultuur en Islamstaat-Pantja-Silastaat. Na een historische inleiding, waarin de godsdienstgeschiedenis sedert het ontstaan van de Hindoerijken wordt behandeld, wordt een analyse gegeven van de strijd om de idiologische basis van de republiek Indonesië, die reeds aanvangt met de oprichting van de eerste nationalistisch-Indonesische partij in 1908, Budi Utomo.

Het derde en laatste deel handelt over de positie van de Katholieken en de Katholieke bevolkingsgroep in Indonesië aanvangend met de eerste missionering van de Portugezen en Spanjaarden.

Dat de Katholieken in het Indonesische politieke en maatschappelijke bestel beter geintegreerd zijn dan hun geloofsgenoten in landen als India, Pakistan en Thailand, is te danken aan het feit, dat de Indonesische Katholieken streven naar een positieve houding tegenover de door nationalisten voorgestane nationale identiteit voor geheel Indonesië op grondslag van de nationale cultuur. Ook hun positieve houding ten aanzien van het onafhankelijkheidsstreven speelde ongetwijfeld mede een grote rol.

Voor degenen, die een diepergaande belangstelling hebben voor het vraagstuk van de nationale identiteit van de jonge Indonesische staat, en daarmee samenhangende kwesties, een zeer lezenswaardig boek, vooral ook wegens het feit dat bv. een systematische uiteenzetting van de tegenstelling nationale cultuur-Islam nog zelden zo uitgebreid is gegeven.

Ch. M.

Verkrijgbaar bij Boekhandel Tong Tong *f* 27,50 + *f* 1,50 porto.

POEKOEL TEROES 60.000

Zó vaak hoort Tjalie in brieven dat men hem hartelijk "Poekoel Teroes!" toewenst — maar erg veel lezers hebben hun tientjes nog niet gestort voor ons Hidoep Teroes Plan. Dat is toch óók Poekoel Teroes? Zet hierin met ons samen door. Er is geen mooier doel!

De "Wong Kalang"

N.a.v. het stukje „karang" van Mej. M. Proost in T.T. No. 21 blz. 11, het volgende:

Dit stukje lezende, vroeg ik mij af, of dit niet dezelfde mensen zijn, die in weinig toegankelijke streken van Z. Djocja en op de dun bevolkte Z. hellingen van de Lawoe in Solo „wong kalang" werden genoemd.

Volgens mededelingen van Javaanse zijde, zouden zij in het bezit zijn van een klein stompje staart en nakomelingen zijn van oorspronkelijke bewoners van Java.

Aangezien het stompje staart mij zoiets bijna onmogelijks toeleek, heb ik beloningen uitgeloofd en inlichtingen trachten te verkrijgen betreffende deze wong kalang.

Zo deelde een goede bekende van me, R. M. Notoadhisoarjo (een broer van de bekende schrijver Notosoeroto en van W. Natodiningrat) mij mede, in zijn jeugd in het Pakoealamse regentschap Adikarto in een kawedanan eens een laag bankje te hebben gezien, waarin een gleuf was aangebracht, t.b.v. de uitstekende staartwervel van deze wong kalang, waarvan er echter nog maar weinigen bestonden. Zelf gezien had hij ze niet.

Aangezien ik in Solo, boven Tawang Mangoe veel op de Lawoe-hellingen rondzwierf, heb ik, zo dikwijls als dat mogelijk was, in dessa's naar de wong kalang gevraagd.

Slechts éénmaal gelukte het mij in de dessa Bloembang, er één op het spoor te komen. Er zou, niet ver van Bloembang nog één wonen, gehuwd met een gewone Javaanse, bij wie hij gewone kinderen had.

Ondanks mijn uitgeloofde beloning van *f* 10,— hem te zien te krijgen, gelukte dit mij niet.

Tenslotte bracht men mij naar een graf in de bergen. „Hier ligt hij", en daarmee was het uit.

A. JANSSEN

Hier en daar

Zoals U weet verzamelen wij al jaren curieuze adresseringen die de post voor ons adres slijt. De nieuwste: "Fabriek van verpakte kant en klaar maaltijden Yung Tong". Tong in het kwadraat, dat moet wel iets met eten te maken hebben. Slamat makan dus maar!

*

Hardnekkig kregen wij ook geregeld in de bus, zonder straatnaam of nummer: "Aan het blad Tum-Tum".
Aan de inhoud van de brief (die we wel moesten openmaken om uit te vinden wie er nu eigenlijk bedoeld werd), merkten we direct dat we er naast zaten. Schrijver, alleen tekenend met "Jan" zat kennnelijk in een modern zielsconflict waarop alleen sex-shops tegenwoordig de oplossing schijnen te weten. Naderhand vertelde men ons dat Tum-Tum een van de vele blaadjes in Nederland is die geen nadere tekst en uitleg verdienen. En vragen. Je kan wel lachen soms. En huilen, doet Jan misschien, want die wacht nog steeds op antwoord terwijl zijn brieven in de vuilniszak liggen. Moet 'ie maar z'n adres zetten.

*

Eenden in het park. Krijgen stukjes brood, al een beetje beschimmeld.
Eend I: Wat een slecht brood, kunnen ze geen beter geven!"
Eend II, een beetje donkerder dan de eerste: "Ach jij, je weet niet wat lekker is man! Dit is ontjom Tjirebon istimewa!"

L.D.

Alleen bij vooruitbetaling. Minimum *f* 4,50 van 1 tot 3 regels, per regel meer *f* 1,50 meer. Voor niet-abonnees dubbel tarief. Maximaal aantal regels 6. Voor adverenties onder nummer *f* 1,— meer voor opzenden van ontvangen brieven. Voor opzenden brieven onder nummer naar het buitenland totaal *f* 2,— meer.

Te Huur: El Palo (4 km. v. Malaga, goede busverb.) flat II hoog (2 sl.k., gr. zit-eetk.: keuken, gemakken) voll. gemeub., servies, linneng., licht, gas, water *f*. 60,— p. w. bij verblijf tot 2 mnd. Langer *f* 200,— p. mnd. incl. licht, water, excl. gas. Tel. 010-238051.

Gevr.: Het boek: "Het Land Tjampea." Willem Vincent Helvetius v. Riemsdijk, zijn naaste fam. en afstammelingen. Mevr. A. L. Mathéron-v. Hemat, van Aerssenstr. 97, den Haag of Tel. 070-558280.

Rest. Wijnands, Hoogstr. 12, den Haag, vraagt bekwame kookster. 5 dg. werkw.; Zondags gesloten. Aanmelding: Tel. 070-600712.

Welke integ. besch. Ind.-Ned. Heer v. 60-65 jr. of ouder, wil z. sp. mog. intrekken in gemeub. part. k. 3 x 3 m. incl. g., l. en w., douche, gask. v. *f* 150,— p. mnd. bij Ind.-Ned. Wed. v. 75 jr. Br. onder Nr. 2468.

Welke besch. Ind.-Ned. Dame tot 45 jr. m. goed fig. wil serieus k.maken m. Ind.-Ned. Civ. Ing. 60 jr. vitaal, gezond, niet onbemid. Bij wederz. goedvinden huw. en m. A.O.W.-leeftijd voorgoed n. Ind. Br. onder Nr. 2469 + foto.

Blanda-totok, perenpuan tjari blanda-totok sobat, sedap mengenal semua dimana-mana perihanan, abad 60-70 tahun. Surat Nr. 2470 Tong Tong.

Voor zelfst. beginner te koop: kroepoek- en bamimach. (Ind. fabr.) incl. recepten *f* 750,—. Br. onder Nr. 2471.

Dame m.l. eigen inkomen (tidah tjrewèt) wil inwonen als dame v.d. huish. bij ontw. oude Heer. Br. Nr. 2472.

Te Koop: H. A. van Hien "De Javaansche Geesteswereld - (Petangans en Tellingen)" T. e. a. b. Van den Berg. Tel. 02150-52687.

Ind. dame op leeftijd vraagt voor hulp in huish. Ind. dam. Werkster aanw. Salaris *f* 100,— p.w. Br. onder Nr. 2473.

Vacantie of overwinteren in Uw droomhuis a.d. Costa Blanca, 7 km. vóór Benidorm. Max. 6 pers., bill. huur. Na 18 u.: 05400-13675 of 02975-1119.

Gevraagd: Opkomst en ondergang van de Gouvernementsmarine; boek over Kapal Poetih. Br. met prijsopgaaf onder Nr. 2468.

Te koop gevraagd: Batikbenodigdheden en Handleiding. Tel. 020-73 98 65.

TOKO EN BOEKHANDEL TONG TONG ZIJN IN AUGUSTUS OP DE ZATERDAGEN GESLOTEN! OP WERKDAGEN GEOPEND.

Overzicht Geschenk-zendingen naar GIKI

Van de Giki in Surabaia kregen wij het volgende bericht:

Nu de eerste zes maanden van het jaar voorbij zijn, achten wij het een geëigend moment om U te doen toekomen de erelijst van milde gevers en geefsters, die ons in het afgelopen halfjaar hebben bedacht met lectuur en kledingpakketten.

Voor wat betreft de pakketten lectuur, vermeldt de erelijst 55 namen en 49 naamlozen, die gezamenlijk 203 zendingen hebben opgebracht, t.w.:

tijdschriften...172, waaronder 44 N.N.
boeken... ... : 25, waaronder 3 N.N.
tijdschr. & boeken: 6, waaronder 2 N.N.
De N.N.-zendingen zijn afkomstig uit o.m. Amsterdam, Apeldoorn, Dordrecht, den Haag en Zutphen.

Dankzij de royale zendingen van Tong Tong lezers is het aantal buiten abonné's op de leesportefeuilles van "IEDER WAT", van 60 allengs toegenomen tot 100 en nóg is niet aan de werkelijke vraag voldaan kunnen worden.

Reeds eerder maakten wij gewag van ons voornemen een bibliotheek te openen, aan de voorbereiding waarvan hard gewerkt werd.

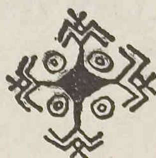
Hieromtrent kunnen wij U thans mededelen, dat momenteel de ontworpen plannen in het stadium van uitvoering verkeren en dat voor de komende bibliotheek annex leeszaal, biedende Nederlandse lectuur, benodigde lokaliteiten in aanbouw zijn en het meubilair in aanmaak. Tegen circa medio september a.s. hopen wij deze, ondergebracht in ons schoolgebouw aan de Djalan Pemuda no. 64 alhier, te kunnen openen, waarop wij t.z.t. uiteraard nader en uitvoeriger zullen terugkomen.

Van harte hopen wij, dat allen, die hun steentje in deze hebben bijgedragen met hunne zendingen lectuur, van het vorenstaande met genoegen zullen kennisnemen.

In deze zelfde periode ontvingen wij waardevolle kledingpakketten van:
1. Mevrouw L. Ducelle. 2. W. E. Grashuis. 3. Mejuffrouw M. E. Grashuis. 4. W. de Jong. 5. dr. H. J. Guljé. 6. L. A. v. d. Sluijs. 7. "RADIO BOLLAND". 8. Mevrouw C. Stephan. 9. N. van Eck. 10. J. W. H. Heijstek. 11.N.N. te Zeist. 12. W. H. Morren.
Totaal: 13.

Inmiddels ontvangen brieven kondigen bereids komende zendingen aan.

Hoogachtend,
JAJASAN PENDIDIKAN GITA KIRTTI
dr. M. Soetjahjo — Voorzitter
J. Davids — Secretaris

Lijst van in 1970 ontvangen Kledingpakketten Tweede expeditie

1. Familie den Ouden-Hille. 2. J. Oostwald. 3. Mevr. J. K. A. van Beusekom-Hauët. 4. Mevr. L. Andriesse-Hoefnagel 5. G. Martinus. 6. Mej. F. E. Herreburgh. 7. W. E. Grashuis. 8. J. C. Bouwens. 9. Bakker. 10. Westerlaan. 11. E. E. Brickmann. 12. A. Folkeringa. 13. dr. H. J. Guljé. 14. Mevrouw C. Rader. 15. Mevrouw M. Coers. 16. Mevrouw E. van Hout-Intveld. 17. Mevrouw E. Sipma-van Kesteren. 18. L. F. van Wermeskerken. 19. H. A. van Leeuwen. 20. E. H. Wirschenleit. 21. Ouboter. 22. Mevr. L. Springer-Roggeveen. 23. Mevr. J. Korenig-Prins. 24. G. Bartman. 25. Mevrouw G. Koerts-Roggen. 26. F. J. van der Veer. 27. Winkelman. 28. P. Gast. 29. Holtzapfel. 30. Postkantoor van Hogenhoucklaan den Haag. 31. N. van Eck. 32. W. Zandstra. 33. Bouman. 34. Schiebroek Rotterdam. 35. E. L. Spoelstra. 36. Mout. 37. N.N. Zeist. 38. N.N. Apeldoorn. 39. N.N.
Totaal: 45.

—:—

Contact Gezocht

Door:

W. Z. Joseph, Branch Manager P. T. Philips-Ralin Electronics, Djalan Sambu 65-67, Medan.
met:
a) Mevrouw Coenraad.
Voor de oorlog wonende in de Van Eycklaan te Magelang. Haar man ken ik niet zo goed, maar was na de bevrijding als Res. Officier teruggekomen. Zij was actief bestuurslid van het I.E.V. te Magelang ± in de jaren 1935/'40 en is nu ongeveer 75 jaar.
Mijn broers en ik zijn haar erg veel dank verschuldigd. Zij was een moeder voor ons.
Tijdens de Jap. bezetting woonde zij in de bergenbuurten van een der zijstraten van de hoofdstraat Bajeman te Magelang.
b) Moeder van Haperen. Zij zal, als zij nog leeft, ongeveer 75 jaar oud zijn. Zij is een Indonesische en haar man was voor de oorlog adjudant O.O. Mitrailleurscompagnie te Magelang.
Tijdens de oorlog krijgsgevangene.
Haar enige dochter, Aaltje Maria Hermina is kort voor de oorlog getrouwd met sergeant van der Pluym.
Heeft een zoon, genaamd Peter, die nu ongeveer 30 jaar zal zijn. Heb vernomen dat zij na de oorlog gescheiden is. Zal nu wel hertrouwd zijn. In de jaren 1945/46 hebben wij met ons allen geïnterneerd gezeten en lief en leed de moeilijke jaren tijdens de oorlog doorgebracht.
U kunt het bericht doorgeven dat mijn vader in 1947 overleden is. Mijn moeder leeft nog, is nu 70 jaar en zit te Soerabaja bij haar dochter Jo en haar zoon Eddy. Wim zit bij Philips in Medan en Paul op een onderneming in West-Java.

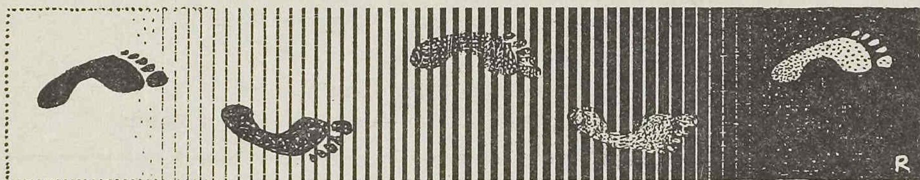
G. H. Bartman

LIJST VAN ONTVANGEN ZENDINGEN LECTUUR PERIODE JANUARI/JUNI '71

	TS.	B.	TS/B
1. H. v. d. Made	4	—	—
2. Mej. J. de Koning Knijff	2	—	—
3. H. R. van Ham	7	1	—
4, Mej. C. L. J. Kooiman	5	—	—
5. Ir. W. Bernasco	21	4	—
6. Mendel	—	4	—
7. Mevrouw C. Stephan	2	—	—
8. Mevrouw P. Polman	1	—	—
9. Mevr. L. A. Stolk-van Rijn	2	—	—
10. Mevr. H. Schenk-de Jong	2	—	—
11. dr. H. J. Guljé	2	—	—
12. G. H. O. de Wit	4	—	—
13. P. E. K.van Oest	—	1	—
14. Mevr. J. K. A. van Beusekom-Hauët	16	—	—
15. J. Weites	2	—	—
16. Mevrouw L. Ducelle	4	—	—
17. Prof. Ir. A. H. Verkuijl	—	1	—
18. "HET BESTE"	5	—	—
19. A. M. E. Bergman	1	—	—
20. N.V. TONG TONG	1	—	—
21. Mej. Kooiman	1	—	—
22. A. H. Stokvis	1	1	—
23. H. Kneppers	1	—	—
24. F. van Sprew	—	—	1
25. A. Hilling	5	—	—
26. E. L. Boon	2	—	—
27. Mevrouw E. Zwier	3	—	—
28. J. Stam	1	—	—
29. Y. H. Manuel	4	—	—
30. S. M. A. Lips	1	—	—
31. Mej. J. M. Antonisse	1	—	—
32. M. v. d. Zant	4	—	—
33. F. C. Robberson	1	—	—
34. H. E. Meijer	2	7	1
35. Mevr. W. Poolman	2	—	—
36. D. Zimmerman	—	1	—
37. M. Bas	1	—	—
38. Holtzapfel	2	—	—
29. J. Kettelary	—	1	—
40. Mevr. E. van Hout-Intveld	1	—	—
41. L. F. van Wermeskerken	1	—	—
42. G. van Kempen	—	1	—
43. J. Hoogewoud	1	—	—
44. Mevrouw W. Ruyter	1	—	—
45. W. de Jong	1	—	—
46. W. H. Morren	1	—	—
47. Generaal Spoorlaan 437 Rijswijk	1	—	—
48. Mevr J. de Leeuw	1	—	—
49. Dr J. Ph. Buschkens	1	—	—
50. W. E. Grashuis	1	—	—
51. F. J. van der Veer	1	—	1
52. G. W. B. Weydemuller	1	—	—
53. Familie H.	1	—	—
54. J. A. Folkeringa	1	—	—
55. M. van Nierop	1	—	1
	128	22	4
56 t/m 104 = 49 N.N. zendingen	44	3	2
	172	25	6

Totaal: 203 zendingen.

VOETSTAPPEN IN 'N ANDERE WERELD

Kelip-Kelip en Nini Towong

„Do the kelip-kelip come and go with the seasons?", vraagt auteur Paul A. Zahl aan ene Ahmad ergens in Johore, Maleisië. Bedoelde auteur is natuurkundig wetenschapsman die de hele wereld afreist om de geheimen te onderzoeken van „bioluminescence" (het levend lichtgevende; insecten, organismen, enz.). 's Auteurs vraag betreft een speciale boom in de buurt van Ahmeds erf, die de bijnaam kreeg van tropische kerstboom. Dit omrede myriaden vuurvliegjes (pteroptyx malaccae) zich in die boom ophouden. „Every night of the year", zoals Ahmad trots grijnzend antwoordt.

Als Paul A. Zahl later inderdaad voor die boom staat is hij onder de indruk. Ik citeer hem: „In my years as an observer of bioluminescence I have witnessed many unusual phenomena, but this was far more spectacular than anything I had ever seen." Het ís ook een uniek gezicht zoals de foto bij avond opgenomen, laat zien. Een gewone boom van ca. 5 mtr. hoog, bezet met myriaden lichtjes. „Op een enkele tak alleen al bijvoorbeeld, zaten vuurvliegjes geklonterd die gezamenlijk aan- en uitfloepten als waren zij aan een draad gesnoerd en alsof iemand daarbij een knop omdraaide met regelmatige tussenpozen", schreef Zahl.

Maar dat bedoeld artikel, (in "National Geographic") verlucht met prachtige foto's van vuurvliegen en gloeiwormen, enz., me „wat deed", behoef ik je niet te vertellen. Immers, welk Indisch kind kent deze vuurvliegjes niet? En waarom waren wij als kinderen eigenlijk toch een beetje bang voor die diertjes?

Ik denk dat de ouderen daar debet aan waren. Stel je je maar een stel kids voor die in de al donker wordende tuin op de vuurvliegenjacht gaan. Het opwindende ervan om achter die lichtende diertjes aan te jagen en ze te vangen, in de kom van je beide handen te houden. Glurend door een opening tussen je vingers, zie je het aan- en uitfloepen van het lichtje.

Het kinderbrein weeft er allerlei fantasieën om heen; het verdiept zich in het fenomeen: licht dat niet brandt en toch uitstraalt. Zonder batterij of electriciteit. Je hoort niet roepen dat het bedtijd is. Je houdt je doof voor Tjangs dringend vermaan: ajo, naar de badkamer, voeten wassen! Als eindelijk papa of mama het gezag laat gelden door een loeiend commando, grien je pleitend: „Nog even dan, laat mij eerst mijn vuurvlieg bewáren." Waarop mama gebiedt om „dat vieze beest weg te gooien". En als je het toch niet doet, word je „gewaarschuwd". Zo van: „Je moet het zelf maar weten, maar die vuurvlieg is „koekoenja (nagel) tjina mati". Reken maar dat je dán het diertje laat vallen alsof het een gat in je hand brandt.

Als volwassene heb ik daar nog vaak om gelachen. Vooral als blijkt dat ik niet de enige ben geweest die als kind ermee bang gemaakt werd.

Hoe die oudjes het verzinnen! En waarom nou persé „de nagels van een dooie Chinees!" Wie het weet mag het zeggen. Want het is toch te gek dat alle 'grote mensen' van vroeger destijds hetzelfde zeiden over de zg. herkomst van die vuurvliegjes. Dat die bangmakerij van toen nog terdege invloed liet gelden getuigt het volgende wel.

Het was op een nacht in Paramaribo. Ik sliep vast. Droomde dat ik op een boot was; zó reëel, want ik voelde me deinen. Ik dacht: dat kán niet, het is een droom. Hoewel ik me wakker voelde worden, voelde ik ook dat bed bewegen. Proberend me te realiseren of ik me niet vergiste - „mijn haren gingen stáán" - hield ik mijn ogen gesloten. Jawel, het bed bewoog echt! En nog wel zó, dat het te horen was op de houten vloer. Bewegingloos liggend opende ik langzaam mijn ogen en kon wel gillen van schrik. Mijn blik viel juist op een groenig „knipperlichtje" aan de binnenkant van de klamboe, geen decimeter van me af. Dus zowat op mijn neus. Lach gerust, want nènè of niet, op dat moment dacht ik onmiddellijk: Sètannn!! Verklaarbaar, want ik bracht dat bedschudden en dat enge knipperlicht met elkaar in verband.

Het ontwaken van de anderen bracht me tot de werkelijkheid. Ze riepen in paniek: „Aardbeving! Lindoe!" Waarop ik ook uit bed vloog om net als zij naar buiten te rennen. Maar het hoefde al niet meer. De aardschokken waren opgehouden. Toen ik weer terug was in bed, had de vuurvlieg zich verplaatst. Onverstoorbaar haar lichtje aan- en uitfloepend. Uit nijd heb ik die vermaledijde „koekoenja tjina mati" eerst gevangen en uit het raam gegooid om me van een ongestoorde nachtrust te verzekeren.

Later bleek het epicentrum van de aardbeving ergens in Columbia te zijn geweest. De ca. drie minuten durende aardbeving leken mij een eeuwigheid, dat wel.

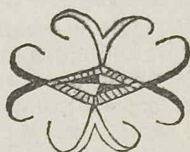
Met alle respect overigens voor de vele taboes die onze 'oudjes' aan ons, jongeren van tempo doeloe bekend maakten, verdenk ik ze toch wel van jokken. Neem bijvoorbeeld deze taboe: een jong meisje dat boemboe aan het oeleken is, of beras aan het spoelen, mag daarbij geen woord zeggen. De beduchte ongeziene, maar altijd aanwezige „djaga dapoer" si Nini Towong, zou het meidje voor die oneerbiedigheid straffen. Het heette dat de boemboe dan nóóit fijn wilde worden zodat het kind uren en uren zou moeten oeleken (tot tèwèl jou pols). Of anders zou de rijst maar niet gaar willen worden, dan wel volledig tot boeboer koken indien ze tijdens het wassen van de beras had gebabbeld. Ook diende ze opgewekt het eten te bereiden, geen boze gedachten te koesteren, of ze mocht zelfs niet mokkend aan de bereiding bezig zijn. Het was 'sial dankal', bracht maar ongelukjes of zelfs rampen als ze deze taboes overtrad.

Nu, als volwassene al die taboes nuchter overdenkend, kom je tot de conclusie dat die oudjes slim gebruik maakten van de goedgelovigheid van de jeugdige keukenprinsessen. (Of zullen we het maar taktiek noemen, die ze toepasten om zich te verzekeren van een niet aflatende ijver bij de keukenprinsessen-in-spé?)

Want wat krijg je als het meisje bij die karweitjes alsmaar kletst? Dat ze haar aandacht er minder op bepaalt en dus langer erover doet dan anders het geval zou zijn. Ook gaan de wijze lessen teloor over hóeveel ketoembar hierin moet en hóe groot het stukje djahé of kentjoer moet zijn dat in dié boemboe hoort. Om van gemorste beras maar niet te spreken indien ze - al kletsende - deze aan het spoelen was. Maar als een oudere toevallig wél rijst morste of een stukje vlees liet vallen, zei die berustend: „Ja lah, ik wéét...... di djalo Nini Towong." En om te demonstreren dat ze het meent, raapt ze het gevallene niet op, maar schuift het keurig naast de anglo op een hoopje. Het opgeëiste „spijsoffer" door Nini Towong.

En toch en toch, zonder die bangmakerij met Nini Towong en allerlei taboes zouden we vast aanzienlijk minder goeie keukenprinsessen uit de Indische keuken hebben zien komen. Daarom: léve Nini Towong!

LIN SCHOLTE

BOEKHANDEL TONG TONG

Indisch postpapier
Sla een voorraadje in voor de drukke schrijfdagen! 5 mapjes voor *f* 10,— inclusief porto. Kleur naar keuze Kleuren: grijs, blauw, rose, chamois. 10 vel met enveloppes 10 verschillende, Indische tafreeltjes die tot ieder warm Indisch hart spreken.
Prijs per mapje *f* 2,— (eerst *f* 2,50)
Correspondentiekaarten *f* 2,— per 10 stuks met env. Alleen nog in grijs en wit.

Serieuze lectuur
Bhagavad Gita, Dra. C. Keus *f* 9,50
Verborgenheden tussen hemel en aarde, (Mystiek en Joga) Jogi Dorjie. *f* 19,50
Partners & Astrologie, Carrol Righter *f* 12,50
Astrologie en haar praktische toepassing, Else Parker *f* 13,—
Astrologie en haar Techniek en Ethiek, C. Aq. Libra, *f* 10,30
De Apocalypse ontzegeld, James M. Pryse *f* 35,—
Psychologie der twaalf typen, Leonardi da Vinci's *f* 14,50
De formule van leven en dood, avontuur in joga, Dorjie, *f* 6,45
Genesis en de zintuigelijke waarneming, C. G. van Wijk, *f* 10,90
Autobiografie van een Yogi, Paramhansa Yogananda, *f* 20,—
De geheimen van de Tarot, Elisabeth Laszloë, *f* 17,50
Zarathustra de eerste profeet van Christus, D. J. van Bemmelen, *f* 22,75
Vensters op de eeuwigheid, J. H. Bolt *f* 9,50

Wetenschap en Fictie
Inside the space ships, George Adamski, *f* 14,50
Sprong zonder einde, Huguenot v. d. Linden *f* 9,90
Buitenaardse beschaving, Stefan Denaerde, *f* 14,90
Amerikanen op de maan, P. L. L. Smolders *f* 10,—
Operatie maan, Drs. Chriet Titulaer *f* 10,—
Wereldoorlog op de maan, Philip José Farmer *f* 3,25

Nieuwe uitgaven
Krijgsgevangenen in de Pacific oorlog door E. van Witsen (zie TT no.1-15/7) *f* 24,50
Javaanse Vorstenlanden in oude ansichten, Dr. H. J. de Graaf *f* 18,90
Ideeën (en uitspraken)) van Multatuli *f* 9,50
Juf, is een haan een herekip, Kinderuitspraken verzameld door H. Hoving *f* 4,90
Knuffeldieren, (met patronen) *f* 5,90
Omgang met Katten *f* 6,90
Werken met crepepapier *f* 3,85

Binnenkort verschijnt weer:
"Je lah je kripoet" Humor uit het oude Indië, verzameld door tijdschrift Tong Tong, het tweede deel van „Je lah je rot" **Nu inschrijven!**

TOKO TONG TONG

Pr. Mauritslaan 36, Den Haag, Telefoon 54 55 00
Dagelijks geopend van 9 - 4 uur
Toko en Boekhandel Tong Tong zijn op zaterdag 4 September weer als vanouds van 10 - 1 open!

OPRUIMING! OPRUIMING!

Toko en boekhandel Tong Tong, Prins Mauritslaan 36, Den Haag

Voor de laatste zomer- en vacantiedagen:
Kaftans (katoen, lang, makkelijk in te korten) eerst *f* 27,50 nu *f* 22,50
Voile nachthemden, pasteltinten, handgeborduurd katoen, *f* 25,— nu *f* 19,50
Zijden kaftans, borduursel rond hals *f* 95,— nu *f* 80,—
Nog enkele lange housecoats van Thaikatoen, maat 40-42 *f* 45,—

Batikjurkjes (kleine maten voor meisjes) *f* 12,50
Restanten shirts, tuniekjes, japonnen *f* 15,—, *f* 20,—

SLAMET MANDI HANDDOEKEN met kleine weeffoutjes (na de eerste keer wassen niet meer te zien)
Per stuk *f* 2,50, 4 voor *f* 10,—, Porto *f* 1,—

Restanten Indiase sjaals (lang) *f* 4,50
Balinese pelangi's (sjaals of lopers) *f* 3,50
Balinese vierkante tafelkleden *f* 5,—
Batik-servetjes en lopers *f* 1,50 en *f* 2,50
Restanten handgehaakte witte kleedjes uit Sjanghai *f* 1,— per stuk!
Gehaakte ronde kleedjes, pannelappen v.a. *f* 1,—

Batok-scheppen met lange steel *f* 7,50 voor *f* 4,50
Kleine koekoesans, uitzoeken 50 ct. per stuk

Tong Tong reuzen ballpoints, **ALLEEN GEDURENDE DEZE UITVERKOOP**
6 stuks voor *f* 3,— (geen porto bij bestelling)

Schelpenstrengen voor deur- of raamgordijnen *f* 1,50 (lengte 1,50 mtr en langer)

Chinese wandplaten, op zijde geschilderde bloemen, vogels *f* 7,50.

Eenvoudige iroes van batok en bamboe *f* 1,—, Hoornen tjentongs gedurende deze uitverkoop *f* 5,—

---

6 Stadswapenlepeltjes plus een lepelrekje voor *f* 18,50
Wapens van: Bandoeng - Soerabaja - Buitenzorg - Malang - Palembang - Menado.
Alleen in deze serie voor de uitverkoop prijs. Lepelrekje apart *f* 3,—

Tong Tong souvenirs:
Drie-in-een mesje *f* 1,—
Doppelichter *f* 1,—

Toverportefeuilles.
Handige bergmapjes voor losse (bank) papiertjes. U legt ze erin, draait het mapje om en... uw paperassen liggen netjes vast onder de kruisbanden. In zwart en bruin met een wajangfiguurtje in goudopdruk *f* 3,75

Restanten ringen, broches, haarspelden, hangers, etc. etc. tegen halve prijs!

Tjendolzeven en wajang-figuren **uitverkocht!** Komen weer, U bent genoteerd! Ook Indiase sjaals, hoornen muurhangertjes en de angkloeng is uitverkocht.

EASY DRIVER

De nieuwste autokaart van Nederland. Ook voor niet-autobezitters een handig en noodzakelijk bezit. Altijd makkelijk als je kunt naslaan wat, waar, hoe ligt. *f* 3,75 plus 50 cent porto.

Nog steeds **uitverkoop boeken!**

Te koop: alle boeken van Jan Feith met bijzondere aantekeningen van en door de schrijver. Voor geinteresseerden een lijst beschikbaar. Boekhandel Tong-Tong, Pr. Mauritslaan 36

*

7 Gebonden oorspronkelijke delen Churchills Memoires z.g.a.n. *f* 50,—. Mevr. A. van Haastert, Patrijslaan 18, Huizen N.H.

Ongeveer twee weken na Haar staatsiebezoek verschijnt 't kleurenboek „Koningin Juliana in Indonesie", samenstelling J. P. M. van Elswijk. 150 zwart-wit foto's en 16 kleurenfoto's
Aanbiedingsprijs *f* 9,90
Laat nu een exemplaar reserveren, de eerste oplage zal zo uitverkocht zijn!

sekali
Van Nelle
tetap
Van Nelle

VAN NELLE